

**ОЦЕНКА НА ЗАПЛАХИТЕ
ОТ ТЕЖКАТА И ОРГАНИЗИРАНАТА
ПРЕСТЪПНОСТ
2010 – 2011**

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

**ОЦЕНКА НА ЗАПЛАХИТЕ
ОТ ТЕЖКАТА
И ОРГАНИЗИРАНАТА
ПРЕСТЪПНОСТ
2010 – 2011**

**ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА**

Докладът *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност* разглежда актуалното състояние и тенденциите на развитие на тежката и организираната престъпност в България. Докладът очертава заплахите от този вид престъпност и ги класира в зависимост от размера и вида на щетите, които те нанасят на българското общество. Това дава възможност политическите решения за определяне на приоритетите в борбата с организираната престъпност да се основават на оценка, максимално близка до реалностите в страната.

Настоящият доклад е изготвен със съдействието на Главните дирекции „Борба с организираната престъпност“ и „Криминална полиция“ на МВР и Националната агенция за приходите, както и с експертната помощ на представители от Агенцията за тежка и организирана престъпност – Великобритания (SOCA), Националната полиция на Холандия (Korps landelijke politiediensten), Федералната съдебна полиция на Белгия (Police judiciaire fédérale), Криминалната полиция на Северен Рейн-Вестфалия – Германия (Landeskriminalamt Nordrhein-Westfalen), Шведските митници (Swedish Customs), Европол и Службата по наркотиците и престъпността на ООН (UNODC)

Центърът за изследване на демокрацията благодари за бележките и предложенията на: Главна дирекция „Гранична полиция“, Дирекция КИАД – МВР, и Агенция „Митници“.

*С финансовата подкрепа на Програма Превенция и борба с престъпността на Европейския съюз
Европейска комисия – Генерална дирекция „Вътрешни работи“*

ISBN 978-954-477-186-7

**© 2012, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени**

ул. „Александър Жендов“ 5, 1113 София
тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ.....	5
ПРЕДГОВОР.....	9
1. ДИНАМИКА И СПЕЦИФИКА НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ.....	13
2. ПРОСТИТУЦИЯ И ТРАФИК НА ХОРА.....	21
3. КОНТРАБАНДА И НЕЛЕГАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА НАРКОТИЦИ.....	27
4. ИЗМАМИ С ДДС.....	33
5. ПАЗАРЪТ НА ЦИГАРИ БЕЗ ЛЕГАЛЕН БАНДЕРОЛ.....	39
6. ПАЗАРЪТ НА НЕЛЕГАЛНИ ГОРИВА.....	47
7. ФАЛШИФИЦИРАНЕ НА ПЛАТЕЖНИ СРЕДСТВА И ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ЕЛЕКТРОННИ ПЛАТЕЖНИ ИНСТРУМЕНТИ.....	53
8. НЕЗАКОННА ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ И РЕКЕТ.....	57
9. ПРОТИВОЗАКОННО ОТНЕМАНЕ НА МПС.....	61
10. ИЗПИРАНЕ НА ДОХОДИ ОТ ПРЕСТЪПНА ДЕЙНОСТ.....	65
11. БЪДЕЩИ РИСКОВЕ И ЗАПЛАХИ.....	69

РЕЗЮМЕ

Оценката на заплахите от тежката и организираната престъпност (ОЗТОП) е основата, върху която се градят стратегиите и плановете за противодействие на организираната престъпност в много страни в Западна Европа и САЩ. ОЗТОП е стандартен инструмент, който оценява равнището и същността на заплахите и дава възможност да се формулират политически и оперативни приоритети за противодействие на организираната престъпност.

Изготвена от Европол за първи път в края на 2005 г., европейската ОЗТОП ще бъде в основата на новия политически цикъл (2013 – 2017 г.) за противодействие на тежката международна и организирана престъпност. Настоящата ОЗТОП е първа стъпка от българския принос към тази нова общоевропейска политика.

Оценката на заплахите от тежката и организираната престъпност в България е резултат от публично-частното партньорство на правоприлагащите институции с Центъра за изследване на демокрацията. Оценката стана възможна благодарение на междуинституционалната подкрепа от страна на ГД „Борба с организираната престъпност“ (ГДБОП), ГД „Криминална полиция“ (ГДКП), Национална агенция за приходите (НАП), Агенция „Митници“ и ДАНС.

Настоящата оценка се базира на анализ на широк кръг информационни източници, включително информация на ГДБОП, ГДКП и НАП. Бяха проведени и множество срещи с оперативни работници и разследващи полицаи от ГДБОП и ГДКП в страната, с прокурори, с представители на НАП, Агенция „Митници“ и експерти от частния сектор. Използвани са и различни публични източници, статистически данни, както и резултатите от *Националното изследване на престъпността* (НИП), провеждано ежегодно от Центъра за изследване на демокрацията.

Възприетият аналитичен подход очертава границите, в които организираната престъпност се оценява чрез използването на понятията **нелегални пазари** и **нелегални дейности**. По този начин се обхващат не само заплахите от конкретни престъпни групи и лица, но се включват фактори и заплахи, които предполагат административни и законодателни мерки за противодействие на организираната престъпност.

Предмет на настоящата оценка е един сложен период: 2010 – 2011 г., белязан с навлизането на България в икономическа криза и съпроводен със значително увеличаване на безработицата и ръст на конвенционалната престъпност за първи път от десет години. Направеният анализ дава оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност и очертава престъпния потенциал, размера на приходите от престъпна дейност и тенденциите в

развитието на нелегалните пазари. Дванадесетте най-значими организирани престъпни дейности генерират близо 3,5 млрд. лева годишен оборот, което е 4,7 % от БВП на страната. Това съотношение към БВП показва, че криминалната икономика генерира значително по-малки обороти в сравнение с периода преди влизането в ЕС. Същевременно подобен размер на нелегалната икономика представлява сериозна заплаха за страната.

Свързаността на престъпността на „белите якички“ и организираната престъпност е основна заплаха за България. **Особено рискова форма на тази свързаност е корпоративната престъпност, която в обществото е позната като „олигархия“.** При преразпределянето на националното богатство през 90-те години и началото на настоящото десетилетие политическата корупция създаде **тези икономически структури**, които след това **продължиха да използват криминални практики за присвояване на публични ресурси** и извършване на данъчни престъпления. В някои случаи участниците в този тип „престъпност на елитите“ са свързани пряко и с различни класически форми на организирана престъпност (контрабанда на цигари, измами с ДДС, разпространение на наркотици или пазара на проституция).

Наред с финансовите рамки на криминалните пазари изключително важно при оценката на заплахите от организираната престъпност в страната е **равнището на насилие**. Този проблем имаше силно влияние върху българския политически процес (и върху оценката за ЕК на противодействието на организираната престъпност в България) поради използването на масово и открито насилие от т.нар. „силови групировки“ и големия брой поръчкови убийства. Наличните данни за убийства и взривове, свързани с организирана престъпност, показват, че взривовете започват да намаляват след 2001 г., а поръчковите убийства – след 2003 г.

Тенденциите в развитието на организирани престъпни дейности през периода 2010 – 2011 г. са разнопосочни поради факта, че **криминалните пазари се адаптират към кризата по различен начин**.

В най-големия нелегален пазар, **този на сексуални услуги**, има индикации за свиване на потреблението, особено извън страната, поради икономическите сътресения в Южна Европа (особено в Испания и Гърция). Въпреки това тази престъпна дейност носи най-голям приход за българските криминални мрежи, възлизащ на близо 1,26 млрд. лева годишно. За разлика от външните пазари на сексуални услуги при вътрешния пазар след спада от 2009 и 2010 г. се наблюдава възстановяване на търсенето, особено от чуждестранни граждани, които генерират по-големия дял от платените секс услуги в страната. Нарастването на броя туристи ще продължава да води до увеличаване на търсенето през следващите години. Сериозна заплаха представлява нарастващото използване на **интернет технологиите** както за предлагане на секс услуги, така и за намиране и контрол на проституиращи. По-голямата анонимност и затрудненият контрол от страна на правоохранителните органи са предпоставка за сериозни рискове в бъдеще.

Контрабандата и разпространението на наркотици продължават да бъдат заплаха за обществото. Трафикът на хероин през България регистрира спад през последните години поради три основни причини. На първо място, трафикантите все повече предпочитат алтернативни маршрути на старото Балканско трасе – основно през турско-гръцката граница или през бившите

съветски републики. На второ място, през 2010 г. реколтата от опиумен мак отбеляза значителен спад. Не на последно място, важни криминални структури, участващи в контрабандата, бяха неутрализирани. На вътрешния пазар на хероин се наблюдава почти двойно свиване на продажбите в сравнение с периода преди 2007 г., което се компенсира от бърз ръст на участниците в субституиращите програми. В резултат се разпадат йерархичните криминални структури, които до 2008 г. контролираха пазара. При останалите психоактивни вещества – марихуана, синтетични наркотици и кокаин – се наблюдава възстановяване на търсенето през 2011 г. след спада от 2009 и 2010 г. Големината на **вътрешния пазар на наркотици за 2011 г.** може да се оцени **средно на около 350 млн. лева.**

ДДС измамите, свързани с организираната престъпност, са на стойност 700 млн. лева и през 2010 г. генерират значителни приходи за организираната престъпност. Те засягат много тежко конкурентоспособността на фирмите, които работят законно в страната. Организираните ДДС измами се характеризират с висока степен на сложност и изцяло са форма на организирана престъпност. Участниците в тази престъпна дейност са с висок социален статус и висока степен на обществено влияние, тъй като много от тях са участници в легалната икономика. След пика на тези измами през 2008 г. се наблюдава спад от около 30 %, което се обяснява както с икономическата криза, така и с нарасналия натиск на НАП, МВР и ДАНС. Въпреки това нивата на загубите на бюджета от тези измами остават много високи и достигат до 10 – 11 % от приходите от ДДС. За мащаба на този проблем е показателен фактът, че по оценки на НАП под различни форми близо 20 % (около 30 000) от всички активни фирми по ЗДДС участват в подобни измами. След влизането на България в ЕС през 2007 г. се забелязва и значителен ръст на международните схеми за измама (напр. измами от типа „въртележка“). Ако през 2006 г. международните схеми са генерирали 8 % от всички щети, през 2009 г. те съставляват 19 %, т.е. налице е двойно увеличение.

Пазарът на нелегални цигари се превърна в най-бързо растящия пазар за организираната престъпност в периода на кризата. В рамките на две години той се утрои, за да стигне през 2010 г. приблизително 500 млн. лева, или 30 – 40 % от общия обем на пазара на тютюневи изделия в натура. Основната заплаха, свързана с това, е, че организираната престъпност създаде устойчиви взаимно изгодни отношения с транснационалните криминални структури, които осигуряват устойчиви потоци от незаконни цигари към страните от ЕС. Същевременно поради масовостта и всекидневната употреба на тютюневи продукти се създаде огромен за мащабите на страната нелегален сектор, в който участват 400 – 500 000 потребители на нелегални цигари и над 15 000 участници в криминалните мрежи за разпространение. През 2011 г. се наблюдава спад с около 20 % в продажбите на нелегални цигари, но въпреки това криминалният пазар на цигари продължава да носи изключително сериозен риск за бюджета на страната. Това се дължи на факта, че **акцизът и ДДС върху тютюневите изделия в България осигуряват около 10 % от приходите в държавния бюджет** при средно 1,4 % в страните от ЕС.

Пазарът на нелегални горива, който е под контрола на организираната престъпност, е сравним като размер с този на нелегалните тютюневи продукти. Настоящата оценка показва, че близо 95 % от нелегалния пазар на

горива е от дизелово гориво. За периода 2007 – 2009 г. между 33 % и 39 % от дизеловото гориво са били без платен акциз и ДДС. Щетите за бюджета за 2011 г. могат да бъдат оценени на приблизително 600 млн. лева загуба от акцизи и около 470 млн. лева от ДДС. Нелегалните продажби на дизелово гориво генерират между 550 и 850 млн. лева годишно. От тях близо 50 % преминават през криминални мрежи, които понякога включват и легитимни дистрибутори на горива. Някои от потребителите на нелегални горива са големи строителни и транспортни компании, което води до нелегална конкуренция в тези сектори на икономиката.

Наред с тези основни престъпни дейности при изготвянето на *Оценката на заплахите от тежката и организираната престъпност* в България допълнително са анализирани: фалшифицирането на платежни средства и киберпрестъпленията, свързани с банковата система, незаконната финансова дейност и рекет, както и противозаконното отнемане на МПС.

Пресечна точка на всички престъпни дейности са използването на **корупция** и **изпирането на доходи** от престъпна дейност. Организираната престъпност в България продължава да използва корупцията като инструмент за улесняване на престъпната дейност и за избягване на наказателното правосъдие. Особено засегнати са структурите на правоприлагащите институции, правосъдната система и държавната администрация на местно ниво.

Доходите от престъпна дейност запазват високите си равнища въпреки икономическата криза. По-голямата част от престъпните мрежи в България контролират легални бизнес структури, което улеснява изпирането на пари. Поради това **степената на проникване на организираната престъпност в легалната икономика е значително** по-голяма от равнището, наблюдавано в Западна Европа.

Направеният анализ очертава серия от нови заплахи. Възникват големи **устойчиви криминални мрежи за нелегални тютюневи изделия**, които са в състояние да изградят „инфраструктура“, която да се използва и от други форми на организираната престъпност. Друга категория заплахи е свързана с **използването на новите технологии** при предлагането на сексуални услуги, скимингите, онлайн измамите, кражбите на коли и т.н. Наред с това в резултат на засилената миграционна вълна в световен мащаб и тежката ситуация по гръцко-турската сухопътна граница през 2011 г. след присъединяването на България към Шенген вероятно ще се увеличава миграционният натиск на българо-гръцката граница от вторично придвижване на незаконни мигранти от Гърция. Не по-малък е и рискът от нови форми на трансгранични данъчни и митнически измами във връзка с напрежението в съседна Гърция и използването ѝ като база за извършване на този род престъпления.

ПРЕДГОВОР

След приемането на *Стратегията за национална сигурност* и на *Интегрираната стратегия за превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност* българското правителство разработи конкретен *План за действие за превенция и противодействие на организираната престъпност*, в който залегна и задачата за изработване на доклада **Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност (ОЗТОП)**. Тази оценка трябва да бъде в основата на разработването на бъдещи политики и конкретни оперативни планове за противодействие на организираната престъпност. Тя е и важна част от общоевропейския цикъл на политики за противодействие на организираната престъпност.

С приемането на *Хагската програма за укрепване на свободата, сигурността и правосъдието в ЕС*¹ през 2004 г. Съветът на ЕС определи противодействието и превенцията на организираната престъпност като приоритет в политиката на Общността². В плана за изпълнение на програмата³ и в *Съобщението на Комисията до Съвета и Европейския парламент от 2 юни 2005 г.*⁴ се предвижда разработването на стратегическа концепция за борба с организираната престъпност, основаваща се на проактивно събиране на информация и разпознавателни данни, превенция и сътрудничество между правоприлагащите и съдебните органи, трети страни и организации. Така се поставя началото на **европейската оценка на заплахите от организираната престъпност** (на англ. съкратено ОСТА), изготвена за първи път в края на 2005 г. от Европол.

За разлика от предшестващия го ситуационен и описателен доклад ОСТА е документ, насочен към бъдещето, който поставя акцент върху качествена оценка на многоаспектния феномен организирана престъпност. Според изводите на Хагската програма ОСТА на Европол трябва да се превърне в **ключов елемент на европейския проактивен модел за борба с престъпността** (European Crime Intelligence Model). Тези стъпки са допълнени от проект „Хармония“⁵, инициран през 2009 г. от белгийското председателство

¹ Анекс 1 „Хагска програма – укрепване на свободата, сигурността и правосъдието в Европейския съюз“ към заключенията на Председателството на Европейския съвет от Брюксел, 4 – 5 ноември 2004 г.

² Съобщение СОМ (2005) 184 от Европейската комисия до Съвета и Европейския парламент. Хагска програма: десет приоритета за следващите пет години – сътрудничество за обновяване на Европа в областта свобода, сигурност и правосъдие.

³ План за действие на Съвета и Комисията за прилагане на Хагската програма за укрепване на свободата, сигурността и правосъдието в Европейския съюз (Съобщение за медиите 8849/05, Съвет по правосъдие и вътрешни работи, Люксембург, 2 – 3 юни 2005 г.).

⁴ Commission Communication to the Council and the European Parliament of 2 June 2005: „Developing a strategic concept on tackling organised crime“ [COM(2005) 232].

⁵ European Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime, 3043rd Justice and Home Affairs Council meeting, Brussels, 8 and 9 November 2010.

на ЕС, които цели рационализиране и интегриране на вече съществуващите инструменти на ЕС (включително ОСТА) в един по-последователен и ефективен подход.

Така през ноември 2010 г. се приема и решението за утвърждаването на нов цикъл за периода 2013 – 2017 г. за противодействие на тежката международна и организирана престъпност. Този цикъл и серия от конкретни оперативни планове ще стъпят върху изработването на първата *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност* в ЕС (на англ. съкр. SOCTA)⁶. Настоящата *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност* е българският принос към този европейски процес (първата SOCTA предстои да бъде изработена през 2013 г.).

ФИГУРА 1. ПЛАНИРАНЕ НА БОРБАТА С ТЕЖКАТА И ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ

При ОЗТОП освен върху актуалното състояние на организираната престъпност вниманието е насочено и към оценяване на потенциала и възможностите ѝ за развитие в бъдеще. Целта е да се очертае условна „карта“ на заплахите в страната от този тип престъпност и те да се класифицират в зависимост от размера на щетите, нанасяни на българското общество. Класификацията ще даде възможност политическите решения за разпределяне и преразпределяне на финансови и човешки ресурси за борба с организираната престъпност да се основават на рационална оценка за реалностите в страната.

Изработването на ОЗТОП

Това, което отличава настоящата оценка на заплахите от организирана престъпност от предходни оценки (например приносът на МВР към ОСТА на Европол), са принципите, въз основа на които тя е изработена. Основана на най-добрите европейски практики, настоящата оценка е резултат както от междуинституционално взаимодействие на правоприлагащите институции в България, така и от публично-частно партньорство. При разработването на ОЗТОП бе оказано ценно съдействие и използвана информация от ГД „Борба с организираната престъпност“ (ГДБОП), ГД „Криминална полиция“ (ГДКП), Агенция „Митници“, Националната агенция за приходите (НАП), както и анализи и информация от Центъра за изследване на демокрацията.

⁶ European Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime, 3043rd Justice and Home Affairs Council meeting, Brussels, 8 and 9 November 2010.

Бяха проведени и множество срещи с оперативни работници и разследващи полицаи от ГДБОП и ГДКП в страната, с прокурори, с представители на НАП, Агенция „Митници“ и на частния сектор. Осъществени бяха и допълнителни интервюта с неправителствени организации и правонарушители. Използвани са и други разнородни изследвания и статистически данни, както и данни от *Националното изследване на престъпността* (НИП) – както сред гражданите, така и сред бизнеса.

За изработването на настоящата ОЗТОП бе обменен опит и получена експертна помощ от представители на редица правоприлагащи институции в ЕС: Агенцията за тежка и организирана престъпност във Великобритания (SOCA), Националната полиция на Холандия (Korps landelijke politiediensten), Федералната съдебна полиция на Белгия (Police judiciaire fédérale), Криминалната полиция на Северен Рейн-Вестфалия в Германия (Landeskriminalamt Nordrhein-Westfalen), Шведските митници, Европол и Службата по наркотиците и престъпността на ООН (UNODC).

Обхват на ОЗТОП

Оценката на заплахите от организираната престъпност изисква преди всичко дефиниране на рамките на понятията „тежка“ и „организирана престъпност“ в България. За целите на настоящия анализ бе необходимо да се оставят настрана представите за българската организирана престъпност, натоварени с клишетата на българските и чуждите медии, а също с пристрастието на различните политически гледни точки в страната. Дефиниции на термина „организирана престъпност“, основани единствено на правни формулировки и/или дълги списъци от характеристики на организираната престъпност, също не биха били инструментални във формата на ОЗТОП.

Основният аналитичен подход, който бе възприет, включваше очертаването на по-широки граници чрез понятията **„нелегални пазари“** или **„нелегални дейности“**. По този начин се обхващат не само заплахите от конкретни престъпни групи и лица, но се включват фактори и заплахи, които предполагат административни и законодателни мерки за противодействие на организираната престъпност.

Изследванията на организираната престъпност в ЕС показват, че съществуват различия между обхвата на понятието „организирана престъпност“ в старите и новите страни – членки на ЕС. Преходът от централизирана към пазарна икономика и от еднопартийна към демократична политическа система създаде среда от криминални мрежи от компании, представляващи симбиоза между класическите престъпления на организираната престъпност (наркотици, проституция, контрабанда на цигари) и престъпността на „белите якички“ – политическа корупция, данъчни измами, злоупотреба с обществени поръчки и други престъпления, свързани с икономическите и партийните елити. В Западна Европа и САЩ втората група престъпления не се класифицира като „организирана престъпност“, макар често да се разследва от едни и същи специализирани институции.

Съществената уговорка, която трябва да се направи, е свързана с ефекта от противодействието на организираната престъпност върху нивото на заплахите. **Подходът на Европол е оценката на противодействието да не се**

представя като част от оценката на заплахите⁷. В настоящия доклад въздействието на отделни политики или операции за противодействие се отбелязва единствено в случаите, когато има по-значителни промени или нова политика на противодействието на организираната престъпност. Постоянните ежегодни усилия (например брой операции, реализации и т.н.) не са коментирани в текста.

Структура на доклада

Работата по изработването на настоящата *Оценка на заплахите* премина през няколко фази. Първата фаза включваше предварително проучване на данни за престъпления в страната, които могат да се отнесат към категориите тежка и организирана престъпност. Във втората фаза бяха анализирани идентифицираните нелегални пазари и криминални дейности, като бяха определени онези от тях, които представляват най-голяма заплаха. Накрая бяха направени допълнителни задълбочени анализи на оперативни данни и по-широк кръг статистически, пазарни и криминологични данни и изследвания.

Настоящият анализ извежда като приоритетни осем нелегални пазара и престъпни дейности, които нанасят най-големи финансови и социални щети. Първата група заплахи е свързана с традиционни дейности на организираната престъпност: трафик на хора и проституция и наркотици. Следват престъпления против данъчната система (акцизни данъци и ДДС). Други две области – т.нар. „лихварство“ и фалшифицирането на платежни средства – са анализирани и с оглед на по-широкия кръг щети, които те нанасят на демократичните процеси и имиджа на страната. В края на доклада се представят кражбите на МПС и една хоризонтална тема, която засяга всички престъпни дейности: изпирането на доходи от престъпни дейности.

Извън доклада остават редица престъпни дейности и нелегални пазари, по които правоприлагащите органи работят активно и които също са важни: трафикът на културноисторически ценности, престъпленията против околната среда, телефонните измами, някои форми на трафик на хора, редица форми на икономическа престъпност и др. Причините те да не намерят място в настоящата *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност* са две: или предварителният анализ е показал, че щетите от тях са по-малки от изведените като приоритетни престъпни дейности, или че наличните данни и аналитични методи не позволяват да се направи достатъчно добра оценка за щетите, които те нанасят.

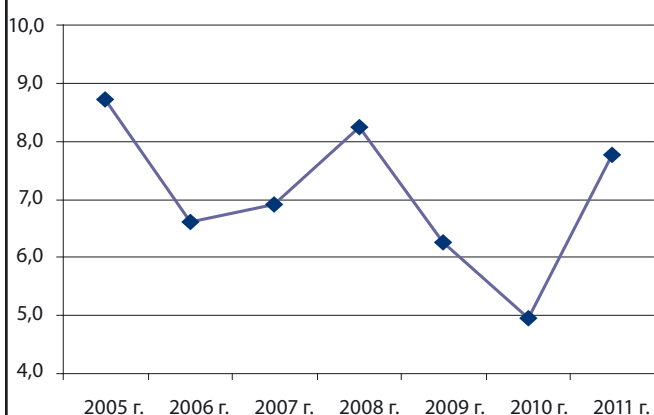
⁷ Анализът на противодействието е по-скоро част от оценката на риска от организирана престъпност, а не на заплахите.

1. ДИНАМИКА И СПЕЦИФИКА НА ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ

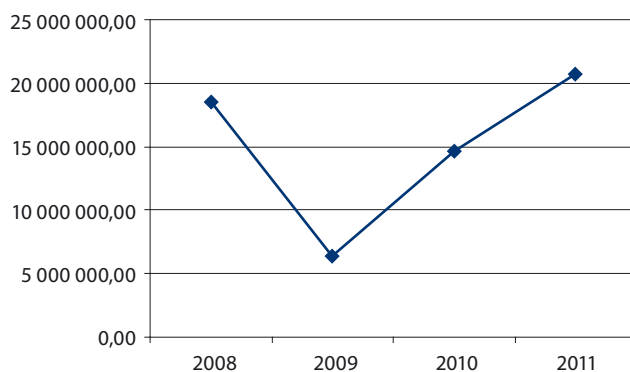
Периодът 2010 – 2011 г., който е предмет на оценка в настоящия доклад, е много динамичен поради редица социално-икономически и политически фактори. **След приемането на България в ЕС се появиха редица криминални възможности**, най-вече свързани с данъчни престъпления, които доведоха до преориентиране на част от криминалния контингент към тези нови престъпни дейности. В същото време 2009 г. бе белязана с навлизането на България в икономическа криза и в период на растеж на безработицата, който продължи през 2010 и 2011 г. Поради това през 2009 – 2010 г. криминалната полицейска статистика и виктимизационните изследвания регистрираха за първи път от 10 години ръст на конвенционалната престъпност. С възстановяването на европейската и българската икономика през 2011 г. бе отбелязан спад на конвенционалната престъпност.

В същото време **някои нелегални пазари отбелязаха различни от конвенционалната престъпност тенденции**. Данните за два ключови пазара – наркотици и секс услуги, дават възможност да се оцени влиянието на икономическата криза.

ФИГУРА 2. ПРОЦЕНТ ОТ ВЪЗРАСТНОТО НАСЕЛЕНИЕ, КОЕТО МОЖЕ ДА СИ НАМЕРИ ЕДНА ОТ 4-ТЕ ОСНОВНИ ГРУПИ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА (ХЕРОИН, КОКАИН, АМФЕТАМИН, КАНАБИС)

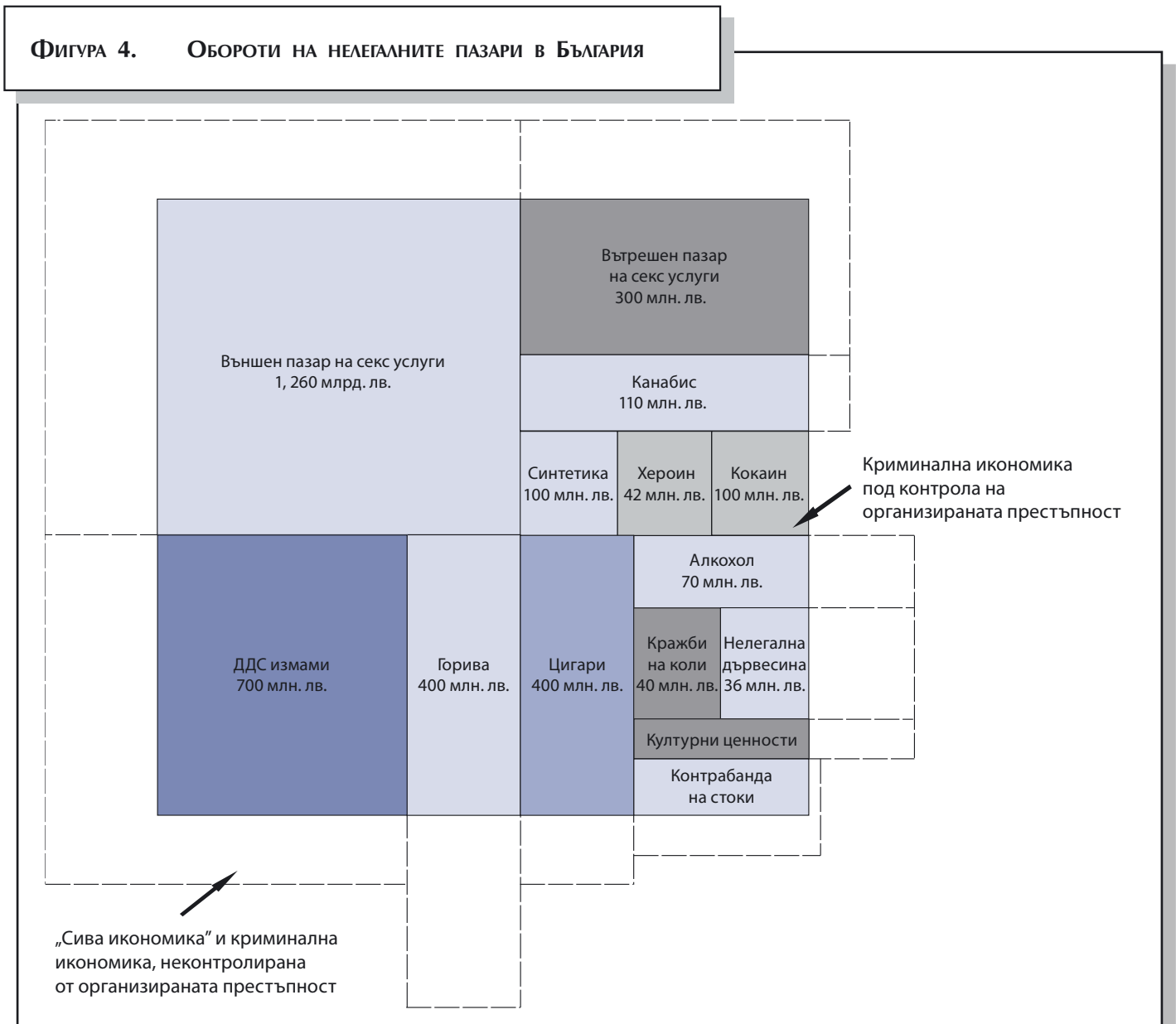
ФИГУРА 3. ПРИХОДИ ОТ СЕКСУАЛНИТЕ УСЛУГИ, КОИТО БЪЛГАРСКИТЕ ПОТРЕБИТЕЛИ СА ОБЯВИЛИ, ЧЕ СА ИЗПОЛЗВАЛИ ЗА ГОДИНАТА (ЛВ.)

От данните може да се направи изводът, че през 2011 г. пазарът на психоактивни вещества се е възстановил след спада от 2009 и 2010 г. и отново е достигнал размера от 2008 г. (фиг. 2). При пазара на сексуални услуги, ползвани от български граждани, ситуацията е сходна – през 2011 г. обемът на продадените услуги леко е надминал равнищата от 2008 г. (фиг. 3). Съществуват основания да се смята, че е налице спад през периода 2009 и 2010 г. и в други криминални пазари. Спадат кражбите на коли, пазарът на нелегален алкохол. Индикации за спад има и при ДДС измамите. Изключение от общата тенденция представлява пазарът на цигари, където ръстът започва през 2009 г. и достига пика си през 2010 г., след което започва спад. Пазарът на незаконни финансови услуги (лихварство) също отбелязва постоянен ръст през последните няколко години.

Големината на нелегалните пазари в страната очертава какъв е потенциалът (или финансовите ограничения) за българската организирана престъпност. Дванайсетте най-значими организирани престъпни дейности генерират

ФИГУРА 4. ОБОРОТИ НА НЕЛЕГАЛНИТЕ ПАЗАРИ В БЪЛГАРИЯ

около 3,5 млрд. лв. годишни обороти. Съотнесено към БВП на страната, това представлява 4,7 %. Въпреки свиването на обемите на криминалните пазари след влизането на България в ЕС през 2007 подобно ниво е сериозна заплаха за страната.

Определянето на обемите на нелегални стоки и услуги, които се контролират от организираната престъпност, дава възможност да се търси и оценка на броя на участниците. Броят на лицата, които активно участват в нелегални пазари и организирани престъпни дейности през периода 2010 – 2011 г., се движи между 4000 и 5000 души. Най-голям принос имат пазарът на секс услуги и трафикът на хора (1500 – 1800 участници), пазарът на цигари (1400 – 1600 души, участващи в дистрибуция на едро) и пазарът на наркотици (1000 – 1200 наркодильри на всички равнища).

Около този активен криминален контингент в един пазар гравитират (особено при дистрибуцията на потребителски стоки като цигари, алкохол, битова електроника и т.н.) и **лица, които са по-скоро в „сивата икономика“** и подпомагат функционирането на нелегалния пазар, като извършват административни нарушения, а не престъпления. По същество обаче, без тази инфраструктура на най-ниско равнище (огромен брой социалнослаби лица) функционирането на криминалните пазари би било невъзможно. Добър пример е дистрибуцията на нелегални цигари, в която между 5 и 7 хиляди улични търговци продават малки количества, за които може да им се наложи единствено административна санкция⁸.

Често този по-широк кръг лица създава представата за липса на организация и е характерен за най-ниските равнища на криминалните пазари. Това е **периферията на организираната престъпност**. Една част от нелегалните стоки и услуги (цигари, платен секс, канабис, петрол) се дистрибутират от участници, които работят за себе си и не са част от организираната престъпност. Те използват криминалната екосистема, която функционира покрай силните криминални структури, но задълго успяват да останат извън контрол или да плащат само различни „криминални ренти“ за достъп до изгодните пазарни точки или за защита (от конкуренция или от наказателно преследване). Съвкупно тези неформални и нелегални икономически дейности се вливат в сивата икономика, чийто обем е 25 – 30 % от БВП, или между 19 и 23 млрд. лв. за 2011 г.⁹

1.1. Структури и нелегални пазари

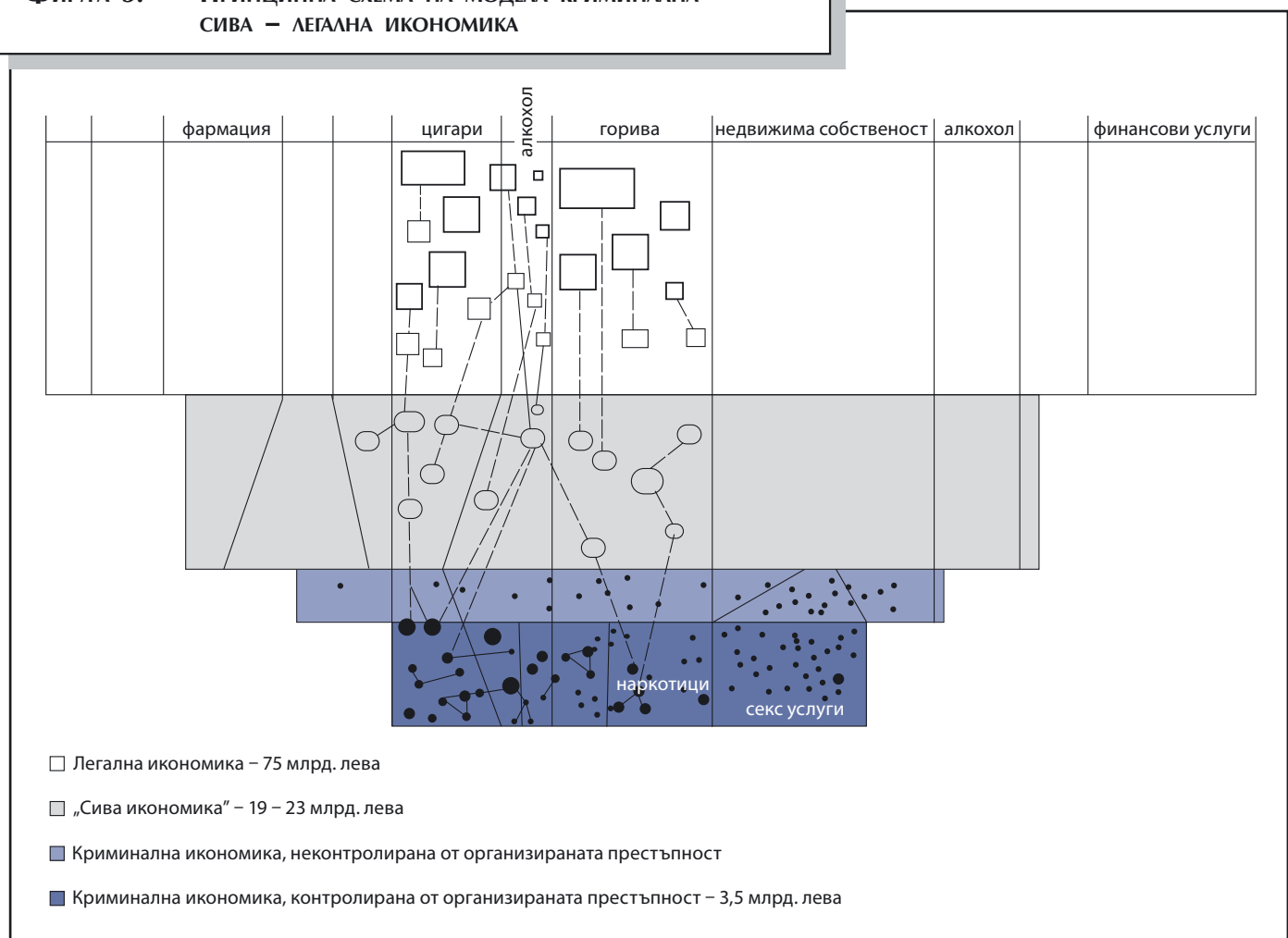
Симбиозата между криминалната, сивата и легалната икономика е важна за функционирането на криминалните структури. Често **криминалните дейности са невъзможни без дейностите в сивата икономика**. Освен това легализацията на печалбите от престъпна дейност¹⁰ и участието в легалната икономика чрез бизнес структури са типични характеристики за всяка по-

⁸ Подобен проблем има почти във всички страни от ЕС, например в страни като Германия, Франция, Англия, Италия и други западноевропейски страни, където уличните продавачи на цигари са емигранти от развиващи се страни.

⁹ Динамика на скритата икономика в България по време на криза, С., Център за изследване на демокрацията, 2011.

¹⁰ Данни за придобиване на собственост има не само в много сектори на легалната икономика на България, но и в редица страни от ЕС.

ФИГУРА 5. ПРИНЦИПНА СХЕМА НА МОДЕЛА КРИМИНАЛНА – СИВА – ЛЕГАЛНА ИКОНОМИКА

голяма криминална структура. Често се прилага моделът на широка мрежа от различни посреднически лица или офшорни фирми, които стоят зад собствеността на големи и важни за българската икономика компании (фиг. 5).

Избраният пример с тютюневите продукти представя вертикалните и хоризонталните връзки, които възникват. В легалния пазар се наблюдават схеми, при които големи цигарени компании създават или използват два типа мрежи. Първата е за укриване на определено количество ДДС през дистрибуторски компании, които могат да се определят като сиви. Втората е чисто криминална схема, в която чрез периферия от криминални фирми се извършва продажба на легални марки от производителите, но без платени акцизи и ДДС. Този пример показва, че криминалните структури от един нелегален пазар са обвързани с престъпни структури в множество други черни пазари.

Свързването на големи корпорации с дистрибуторски компании, работещи в сивата икономика и в криминалните пазари, е само една от формите на мрежите, изградени от големи криминални предприемачи. Тези мрежи поставят един ключов проблем – връзката между престъпността на „белите якички“ и организираната престъпност. В България, подобно на повечето страни в Източна Европа, съществува една **особено рискова форма на корпоративна престъпност, наречена „олигархична“**. Като специфика това са големи

мрежи от фирми на едно или повече лица, които притежават напълно легални компании. Възникването на част от компаниите е свързано с различни криминални практики, но най-голямо влияние в тях има **политическата корупция**. При преразпределянето на националното богатство през 90-те години и началото на ХХ в. политическата корупция е създала **тези икономически структури**, които след това **продължават да използват криминални практики за получаване на публични ресурси**. За разлика от САЩ и Западна Европа този тип престъпност на елитите е свързан активно с различни форми на класическата организирана престъпност.

В този аспект съществуват **две големи заплахи**. Първата е, че правоохранителните и правораздавателните институции не могат да засегнат **високите етажи на организираната престъпност**, защото те са **в легалната икономика**. Съответно след разрушаването на криминални структури на ниско равнище високите етажи отново възстановяват загубените структури. Втората заплаха е, че общественото мнение и медиите продължават да приемат, че някои големи български икономически структури представляват организирана престъпност. Тази представа често се използва от политическите партии – негласно те фаворизират едни, а открито се противопоставят на други олигархични структури като форма на политически популизъм.

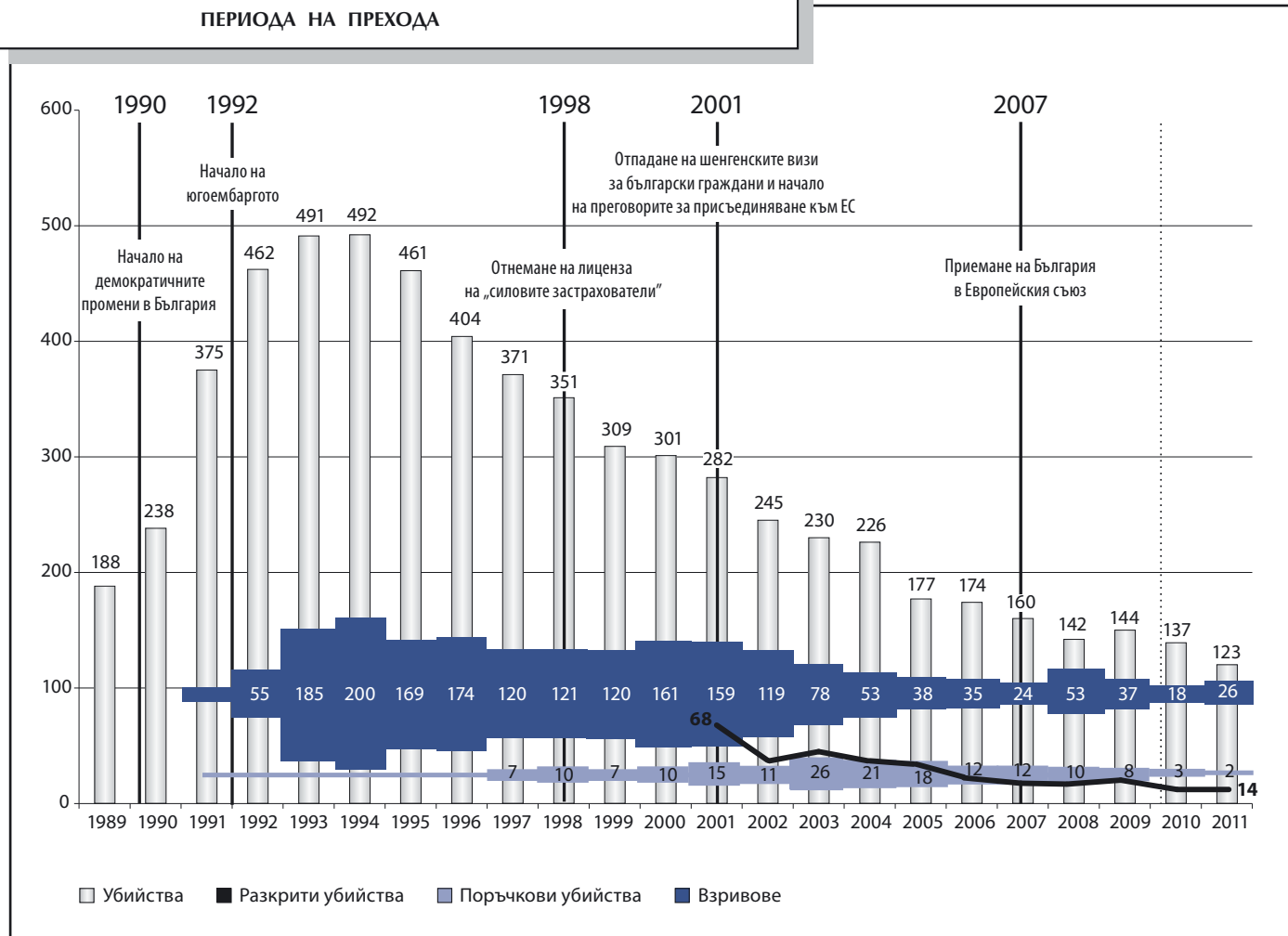
1.2. Насилие и корупция

Освен финансовите рамки на криминалните пазари изключително важно за реалната оценка на заплахите от организирана престъпност в страната е **нивото на насилие**. Поради използването на масово и открито насилие от т.нар. „силови групировки“ през 90-те години и големия брой убийства на лица, свързани с подземния свят, проблемът оказва сериозно влияние върху българския политически процес и оценката на ЕК за противодействието на организираната престъпност в България. От данните може да се направи изводът, че след 2001 – 2003 г. насилието устойчиво намалява. Очакванията, че влошаването на икономическата ситуация, кризата с недвижимите имоти и кредитирането ще доведат до нова вълна от насилие, за момента не се потвърждават¹¹.

При намаляване на насилието обикновено организираната престъпност търси други форми за регулиране на нелегалните пазари и разрешаване на конфликти. В България организираната престъпност преживява радикална трансформация през последното десетилетие. Трансформирането на криминалните капитали в легални бизнес структури води до нарастване на потребността и на потенциала за използване на корупцията като инструмент. От една страна, този инструмент може да се използва за регулиране на престъпните пазари (чрез корумпиране на правоприлагащите органи), а от друга, корупцията се използва както за уреждане на бизнес отношения (чрез корупция в съдебната система), така и за овладяване на допълнителни икономически ресурси (чрез манипулиране на обществени поръчки).

¹¹ Обективен измерител на нивото на насилие са експлозиите и убийствата. Използването на тези данни се смята за надеждно, тъй като този тип престъпления винаги се регистрира за разлика от рекетиране, палежи и други индикатори. В допълнение са добавени убийства, свързани с някаква форма на организирана престъпност.

ФИГУРА 6. ОРГАНИЗИРАНА ПРЕСТЪПНОСТ И НАСИЛИЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ПРЕХОДА

Източник: Данни на МВР.

Корупционните механизми и схеми, които организираната престъпност в България използва, не са по-различни от тези, които се наблюдават в други европейски страни¹². В ЕС отделните страни отчитат различни равнища на корупционна активност на престъпните структури. В Испания е установено, че 17 % от престъпните групи използват корупцията като метод за влияние. В Белгия за 23 % от престъпните групи се знае, че използват някаква форма на влияние, като най-засегнати са частният сектор, полицията и митниците¹³. В България по съществуващи данни около 45 % от групите използват някаква форма на корупционно влияние¹⁴. Тази констатация не

¹² Examining the links between organised crime and corruption, Center for the Study of Democracy, 2010.

Това изследване, направено по поръчка на Европейската комисия, обхваща всички 27 държави-членки на ЕС. В него се анализират в детайли и корупционните практики на ОПГ в Холандия, Гърция, Испания, Франция, Италия и България.

¹³ Service de la Politique Criminelle, Rapport Annuel 2007 sur la criminalité organisée en Belgique (2006 – 2007), 2007, p. 33.

¹⁴ Анализът се базира на анализ на случайна извадка от 104 престъпни групи.

дава възможност да се очертае тенденция¹⁵, включително да се правят международни сравнения¹⁶.

При използването на корупцията в различните престъпни дейности, предмет на настоящата оценка, се наблюдават различни тенденции през последните години. При наркопазара например е налице ограничаване на корупционното влияние. Основание за тази констатация е процесът на разпадане на йерархичните структури и контрол върху определени територии. В предишни години териториалното разпределение на наркопазара на места в страната се свързваше с корупция в полицейските структури¹⁷. Подобна тенденция се наблюдава при пазара на секс услуги, където нарасналото използване на интернет за намиране на клиенти намалява контактите с редовни полицаи и патрули, а с това и корупционния натиск върху тях. Скокът при продажбите на нелегални тютюневи изделия, от друга страна, е свидетелство за появата на нова област, където организираната престъпност използва много интензивно корупционни инструменти.

Много сериозна заплахата от страна на организираната престъпност е корупционното влияние върху политически партии, което е най-силно изразено на местно политическо равнище. В някои общини криминално проявени лидери или са създали свои партии, или са успели да влязат в местни структури на политически партии и да станат членове на местни общински съвети. Заеманите длъжности се използват за търговия с влияние, за оказване на натиск върху местните структури на правоприлагащите органи и съдебната власт, както и за манипулиране на обществени поръчки¹⁸. Особена заплахата в този аспект са олигархичните структури, които оказват влияние не само в местната власт, но успяват да въздействат и върху отделни депутати в Народното събрание. Това се дължи на политическото и икономическото им влияние на местно равнище, както и на обвързаността на някои сектори на икономиката с нелегални пазари и престъпни схеми (търговия с дървесина и скрап, с акцизни стоки, енергетика). Корупционен инструмент, заслужаващ особено внимание, е организацията при купуването на гласове. Специфична форма на влияние тук оказват олигархичните структури, работещи в областта на чистотата. Те използват факта, че са най-големият работодател сред ромското население, за да насочват гласовете на цели ромски квартали и решават местни и национални избори.

¹⁵ За разлика от корупцията, която засяга бизнеса и домакинствата и се измерва чрез различни социологически методи, за корупционното влияние на организираната престъпност няма общоприети инструменти за измерване.

¹⁶ Правоприлагащите органи, например в страните от ЕСТ, използват различни дефиниции на термина „корупция“.

¹⁷ Пазарът на наркотици в България, С., Център за изследване на демокрацията, 2004.

¹⁸ Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, С., Център за изследване на демокрацията, 2007; Престъпление без наказание: противодействие на корупцията и организираната престъпност в България, С., Център за изследване на демокрацията, 2009.

2. ПРОСТИТУЦИЯ И ТРАФИК НА ХОРА

Организираната проституция и трафикът на хора формират значителни приходи за организираната престъпност в България. Трафикът на хора има четири основни форми: с цел сексуална експлоатация, с цел трудова експлоатация, принудителна просяка и с цел продажба на новородени деца. Най-значим от гледна точка на социалното въздействие и генерирания престъпен финансов ресурс е трафикът на хора с цел сексуална експлоатация. Експлоатацията на деца с цел просяка или джебчийство, както и продажбата на новородени деца имат особено силен отрицателен социален ефект и получават широк обществен отзвук. От гледна точка на мащаба и потенциала на престъпните групи обаче, те представляват по-малка заплаха от трафика с цел сексуална експлоатация.

Трафикът на хора с цел сексуална експлоатация представлява значителна заплаха и поради свързаността му с организираната проституция в страната и международните криминални мрежи. Въпреки фрагментирането на пазара на проституция в страната някои престъпни групи, които контролират организираната проституция в България, продължават да са въввлечени и в трафика на хора с цел сексуална експлоатация. През последните години пазарът на секс услуги в България се утвърди и все повече обществото започва да гледа на проституцията като на приемливо явление. Над 20 % от българите намират приемливо да се плаща за секс и над 36 % подкрепят легализацията на проституцията¹⁹.

2.1. Тенденции

През периода 2010 – 2011 г. могат да се открият следните тенденции:

- Фрагментиране на вътрешния пазар за секс услуги: със засилването на натиска от правоприлагащите органи върху организираната престъпност още след 2007 г. структурираният вътрешен пазар на проституция постепенно започва да се фрагментира. Малки групи от сводници и момичета все по-рядко функционират като големи или йерархични престъпни групи, а действат като сложни мрежи, опериращи на пазарен принцип.
- Икономическата криза значително сви вътрешното търсене на платен секс, както и приходите на организираната престъпност. През 2009 г. оборотите от проституция намаляват с 50 – 70 % в сравнение с предишните години²⁰. Кризата в съседна Гърция също води до спад на клиенти в пограничните райони.

¹⁹ По данни от Националното изследване на престъпността (НИП).

²⁰ Оценка, направена по данни от НИП.

- Спадналото търсене и натискът от страна на правоприлагащите органи срещу клубовете за предоставяне на секс услуги от 2010 г. водят до трайно затваряне на голяма част от работещите преди това подобни заведения.
- Организираната престъпност е предприела две стратегии за компенсиране на намалелите обороти:
 - ◇ нарастване на трафика и проституцията в чужбина;
 - ◇ засилено **използване на интернет** (както чрез сайтове за запознанства, така и през социални мрежи, чат услуги) за набиране на клиенти и склоняване на момичета към проституция, както и за доставяне на секс услуги в дома, офиси и т.н.

В резултат от засилените съвместни действия на българското и френското, белгийското и холандското правителство предпочитаните крайни дестинации на българските своднически мрежи се пренасочват към Швейцария, Австрия и Германия²¹. Спадналото търсене на секс услуги в някои страни в Западна Европа преориентира част от престъпните мрежи към търсене на възможности в други държави и България.

2.2. Оценка на размера на проблема

Българският пазар на секс услуги носи по-ниски приходи за организираната престъпност в сравнение с организираната проституция зад граница. За размера на проблема може да се съди по регистрираните случаи на трафик на хора в различните европейски държави²². Така например по брой случаи на човек от населението за 2009 г. България е на първо място като източник на трафикирани лица в **Германия и Гърция** и на второ място в Холандия.

Оценка за обема на експортния пазар на секс услуги може да се извърши на база установените случаи на трансграничен трафик на жени с цел сексуална експлоатация²³. За периода 2005 – 2009 г. може да се направи оценка за 11 000 – 21 000 проституиращи зад граница. При средно 18 000 лица, проституиращи зад граница, и среден дневен оборот 300 евро и 270 работни дни в годината става въпрос за оборот от приблизително **1,46 млрд. евро годишно**.

Възможни са два подхода за оценка на размера на вътрешния пазар на секс услуги. При първия подход оценката се базира на съществуващите

²¹ Изводите за тези тенденции се базират както на проведени интервюта със сводници, така и на данни за броя на идентифицираните жертви на трафик в Германия (Bunderkriminalamt, Trafficking in Human Beings National Situation Report 2010, Berlin 2011).

²² Трафикът на хора се дефинира като набиране, транспортиране, прехвърляне, укриване или приемане на хора с цел и последваща експлоатация. Според съществуващи изследвания и експертни оценки, недоброволната проституция зад граница, т.е. свързана с различни форми на експлоатация, е в размер на 5 – 10 % от всички проституиращи.

²³ Данните за регистрирани жертви на трафик с произход от България (1015 жертви) са извлечени от доклади на Националните докладчици по трафика на хора на страните членки на ЕС за периода 2005 – 2009. За подхода при оценката на обема на експортния пазар на сексуални услуги виж: Център за изследване на демокрацията (2007), Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, стр. 132 и сл.

данни за брой проституиращи, средния брой предлагани секс услуги и цените. Броят на проституиращите в страната се оценява в рамките на 6000 – 10 000, като 33 % от тях са заети с улична проституция, 61 % – в проституцията на закрито (офиси, клубове, еротични барове), и 6 % – в предлагането на ВИП ескорт услуги²⁴. При оценка на базата на тези данни годишният оборот от секс услуги на вътрешния пазар възлиза на 123 – 205 млн. евро.

Алтернативният подход за оценка е на база потребители на секс услуги в България, като се използват данни от проучвания сред населението. Делът на тези, които признават, че са ползвали секс услуги през 2010 г., е 1,9 – 2,8 % от възрастното мъжко население, което се равнява на 61 000 – 88 000 потребители. Това предполага, че общият обем на вътрешния пазар е между 5 млн. и 9 млн. евро. Истинският брой на потребителите и пазарният обем обаче, най-вероятно са по-високи. През последните години се наблюдава траен ръст на редовните потребители (тези, които ползват секс услуги всеки месец), като те бележат почти двоен ръст през периода 2008 – 2010 г.²⁵

Сравнително малкият брой български потребители и големият брой проституиращи жени предполага, че по-голямата част от приходите на вътрешния пазар се генерират от чужди граждани. Те ползват такива услуги по време на престоя или преминаването си през територията на страната. През 2011 г. минимум 380 000 чужди туристи са ползвали секс услуги²⁶, генерирайки обороти от поне 26 млн. лв. Ако обаче се добавят чуждестранни посетители по служба, както и транзитно минаващи шофьори на тирове, тази оценка би нараснала значително.

България заема по-скоро средна позиция от гледна точка предлагане на секс услуги (1,46 лица на 1000 души от възрастното население над 15 години). Оценката на пазара на база наличните данни за потреблението на секс услуги показва, че 3,8 – 5,9 % от мъжкото население над 15 години е плащало за секс услуги някога през живота си²⁷, което е сравнително нисък процент на фона на други страни в Европа (Италия – 16,7 – 45 %, Холандия – 13,5 % – 21,6 %) ²⁸.

²⁴ Sex Work in Europe. A mapping of the prostitution scene in 25 European countries. Annex 4: National Reports. Bulgaria. TAMPERE, 2009, pp. 26-39.

²⁵ Данни от НИП.

²⁶ През 2010 г. България е посетена от 8 374 034 чужденци, като 50 % от тях са били на посещение с цел туризъм, а останалите – служебно, транзитно преминаващи или по друг повод. Приблизително 86 % от посетителите са в групата 18-55 години и средно 50 % от посетителите са мъже (данни на Държавната агенция по туризъм). Изследване сред туристи от мъжки пол в българските черноморски курорти показва, че 21,5 % са ползвали сексуални услуги, като по-голямата част (39,5 % от анкетираните) от тях са ползвали 2 пъти подобни услуги по време на престоя си (Проституция и сексуална експлоатация, Риск Монитор, 2010, с. 46).

²⁷ Данни от НИП 2009, 2010, 2011.

²⁸ ProCon.org., Percentage of Men (by Country) Who Paid for Sex at Least Once: The Johns Chart, Prostitution.ProCon.org., <http://prostitution.procon.org/view.resource.php?resourceID=004119>

2.3. Структура и организация

Проституиращите в България са съсредоточени предимно в по-големите областни градове (София, Пловдив, Варна, Бургас), големите зимни и летни курорти и пограничните райони с Гърция. Могат да се разграничат три основни форми на проституция – улична, клубна и елитна проституция. Криминалните мрежи, които контролират пазара на проституция в големите градове като София и Варна, имат до 4 – 5 нива на организация. Най-ниското ниво са проституиращите, на следващото ниво – сводниците, на трето ниво са събиращите рекет/управителите на клубовете и на последното ниво – криминалните лидери, които контролират мрежите от клубове за предлагане на секс услуги. През последните две години много криминални лидери на такива мрежи в София и Варна попадат под ударите на полицията и в резултат мрежите силно свиват своя бизнес, като нараства броят на самостоятелните играчи. От друга страна, мястото на старите лидери повече или по-малко успешно се заема от лица от по-долните нива.

Един от новите рискове и предизвикателства пред правоохранителните органи е все по-масовото предлагане на секс услуги през интернет. Месечно се публикуват 800 – 1200 отделни обяви в интернет. Рисковете произтичат преди всичко от по-голямата анонимност и затрудненото проследяване в интернет. До голяма степен организираната проституция в интернет следва вече съществуващи модели на работа. Голяма част от старите притежатели на публични домове и еротични барове са прехвърлили предлагането на секс услуги на собствени уеб страници или работят с вече съществуващи страници за ескорт услуги или безплатни обяви. Самите проституиращи не е задължително физически да са събрани на конкретен адрес, а предоставят услуги на повикване по домове, хотели, офиси, и т.н.²⁹

При трафика на хора с цел сексуална експлоатация също се наблюдава фрагментация. В много райони на страната преобладаващият модел е един сводник с 2 – 3 момичета. Все още има и организирани групи с по 10 и повече момичета. В повечето случаи сводниците не пребивават на територията на чуждата държава, като все по-често контролът върху момичетата се осъществява чрез т.нар „първо момиче“, което контролира приходите от проституция. Механизмите за контрол върху момичетата включват отнемане на документите, обвързване с дълг, често преместване от едно място на друго, насилие и заплахи за насилие. През последните години насилието се използва все по-рядко. Моделът на функциониране на организираната проституция извън страната по-скоро наподобява хлабави мрежи, обединени на регионален признак, отколкото големи йерархични организации. По-големи групи за трафик на жени се откриват в групи, организирани на етнически-кланов принцип.

²⁹ Анализ на 90 страници, предлагащи секс услуги в България (вкл. ескорт страници и такива с безплатни обяви).

2.4. Щети

Сред щетите за обществото, които пряко или косвено са свързани с пазара на проституцията и трафика на хора, са:

- Ромската общност е особено засегната от различните форми на трафик. Много от тях (например с цел джебчийство, просия и продажби на новородени) се наблюдават единствено в тази общност.
- **Пране на пари** – вътрешният и експортният пазар на секс услуги генерират огромен по обем паричен ресурс в черната икономика, който след това чрез прането на пари бива инжектиран в легалната икономика. Само по себе си това често води до изкривяване на стимулите в цели стопански сектори в отделни области на страната и разрушава свободната конкуренция на пазара, като изтласква спазващите закона пазарни играчи.
- **Експлоатацията на хора** със сексуална цел включва и експлоатация на непълнолетни със сексуална цел (особено при вътрешния трафик и уличната проституция).
- **Здравни щети** – разрастването на търсенето и предлагането на секс услуги в страната и зад граница пряко корелира с нарастването на такива общественозначими инфекциозни заболявания, като сифилис и ХИВ/СПИН.

2.5. Перспективи

Редица фактори допринасят за трайния ръст на вътрешния пазар за секс услуги. На първо място е **нарастването на туристопотока** и на общия брой чужди граждани, които преминават през България. Секс туризмът генерира по-голям дял на пазара на секс услуги в страната. Нарастването на броя туристи ще предизвика по-голямо търсене през следващите години.

Ускореното навлизане на **интернет** за предлагане на секс услуги и свързаната с това по-голяма анонимност и затруднен контрол от страна на правоохранителните органи са предпоставка за увеличаване на предлагането. Използването на интернет се превръща и в основен модел при рекрутирането на млади жени за пазара на секс услуги, като масово се използват социални мрежи, сайтове за запознанства, чат програми и т.н.

В краткосрочна перспектива продължаващата икономическа криза и високите равнища на безработица са фактори, които ще поддържат висока степен на уязвимост на някои социални групи за всички аспекти на трафика на хора. В дългосрочна перспектива **демографските тенденции**, свързани с трайното намаляване на жени във възрастовата група 18 – 26 години при растящо търсене на секс услуги, ще доведат до изместване на рекрутирането от селски райони към по-големите градове. В дългосрочна перспектива това е фактор, който ще превърне страната в привлекателна крайна дестинация за трафик на хора от други страни.

3. КОНТРАБАНДА И НЕЛЕГАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА НАРКОТИЦИ

Международният трафик и търговията с наркотици са едни от основните източници на доходи за организираната престъпност в България, като наред с това са с висока степен на обществена опасност. Употребата на наркотици до голяма степен е свързана с равнището на битовата престъпност, на пътнотранспортните произшествия, разпространяването на различни социално-значими заболявания и т.н. Разпространението на наркотици генерира и насилие с висока интензивност в сравнение с други организирани престъпни дейности. Участниците в престъпни дейности, свързани с наркотици, са важен източник на корупция както спрямо правоохранителни органи, така и за съдебната и местната власт.

България е най-вече транзитна страна по отношение на наркотичните вещества. Основен фактор, който предопределя ролята на българската организирана престъпност, е географското местоположение на страната: както на „Балканския път“ на хероина (от Афганистан към Западна Европа), така и на синтетични наркотици и прекурсори (от Европа към Близкия изток). Български граждани участват в международни престъпни мрежи, които се занимават с трафик на кокаин от Южна Америка (включително и през Африка) към Европа. Въпреки че участието е най-вече на средно и ниско равнище, съществуват изключения, които създават реална заплаха страната ни да се използва като транзитна дестинация за трафик на кокаин към Западна Европа.

Вътрешният пазар на наркотици е относително малък в сравнение с повечето страни в Западна Европа, но включва множество участници със съществен финансов потенциал и влияние. През последните 20 години са се оформили пазари на дребно на хероин, разрастващи се пазари на канабис, синтетични наркотици и кокаин.

Наред с това в България се отглежда канабис и се произвеждат ограничени количества синтетични наркотици като амфетамин, които са предназначени предимно за задоволяване на вътрешния пазар.

3.1. Актуални промени и тенденции

3.1.1. Международен трафик

През последните години се наблюдава значителен спад в трафика на хероин, въпреки че това остава основният наркотик, трафикиран през територията на България. Наркотрафикантите на хероин все по-често предпочитат алтернативния „Път на коприната“ през бившите съветски републики. Спадът в трафика на хероин се дължи и на проблемите с реколтата в Афганистан

през 2010 г., арестуването на няколко ключови фигури, успешните международни операции, включително и с Турция, за неутрализиране на трансгранични организирани престъпни групи. Засиленият контрол на турско-българската граница от последните години също води до тенденция за пренасочване на трафика през турско-гръцката граница и Кавказ.

Веднага след хероина като най-често трафикирани наркотици се нареждат синтетичните наркотици – най-вече амфетамин и екстази. През 2010/2011 г. се отбелязва нарастване на контрабандата и разпространението на т.нар. „дизайнерски дроги“ с произход Китай и Индия³⁰. Предприетите през последните две години законодателни промени за по-бързо криминализиране на новопоявяващите се синтетични наркотици в отговор на тези бързо развиващите се тенденции вероятно ще доведат до ограничаване на трафикираните количества и разпространението.

Данните за арестувани в чужбина български граждани показват, че през периода 2010 – 2011 г. се забелязва намаляващо участие на български граждани в международния трафик на всички видове наркотици. Тази тенденция отчасти може да е свързана и с намалените обеми на пазарите на наркотици в Западна Европа поради икономическата криза.

3.1.2. Разпространение

Иерархичните структури и териториалното разделение на пазара бяха доминиращи черти на пазара на наркотици до 2007 – 2008 г. Тогава започва постепенното разпадане на този модел, като най-видим и ключов е **разпадът на пазара на хероин**. За това съществуват няколко основни фактора. На първо място е трайната тенденция на спад в употребата на хероин. Наред с това от средата на 2010 и 2011 г. на пазара на хероин се усеща и силен недостиг на улично ниво. В резултат на това голяма част от потребителите преминават на метадон и субститол на черно. Към 2011 г. официално регистрираният брой пациенти в субституиращи програми за лечение достигна 3279 души. Много от тях редовно продават част от метадона си на черно. В резултат на това потребителите заменят частично или изцяло употребата на хероин с метадон или субститол. По данни на Министерството на здравеопазването метадонът, използван в тези програми, се е увеличил от 38,2 кг през 2007 г. на 77,5 кг през 2010 г. Липсата на хероин на улицата се отразява и в намаляване на чистотата му и покачване на цените на дребно.

На второ място, **засилва се натискът на правоохранителните органи** и са арестувани основни играчи в схемите за трафик и разпространение на наркотици. Тази тенденция се засилва особено през 2009 и 2010 г., в резултат на което редица известни играчи от високо и средно равнище са задържани. Кризата с реколтата от опиумен мак през 2010 г. и намаленото предлагане на хероин на едро водят до своеобразен колапс на пазара на хероин. Резултатът от всички тези процеси е до голяма степен връщане към фрагментирания модел на пазара от началото на 90-те години. Разликата е, че водещите наркотици по употреба вече са синтетичните наркотици и канабисът, като през последните години се наблюдава нарастване и на употребата на кокаин.

³⁰ Между 1997 и 2010 г. чрез европейската система за ранно предупреждение за нови психоактивни вещества са обозначени повече от 150 нови вещества, които стават предмет на наблюдение.

3.1.3. Производство

До 2007 г. България е сред производителите на амфетамин, който освен за задоволяване на местния пазар се изнася и за страни от Близкия изток. Въпреки че ЕС продължава да е един от големите производители на синтетичните наркотици в света³¹, в България след 2008 г. се наблюдава **рязък спад** на производството на амфетамин, свързан с износ. Част от преустановеното производство е изнесено в близост до пазарите от Близкия и Средния изток. В страната се запазва производството на малки количества амфетамин и метамфетамин „пико“ предимно за задоволяване на нуждите на вътрешния пазар. Намалява и **производството на канабис** на открити площи в Югозападна България. От друга страна, се забелязва тенденция на нарастване на отглеждането в закрити помещения и оранжерии.

3.2. Оценка на размера на проблема

Пазарът на хероин в страната обхваща приблизително 10 000 – 12 000 потребители³², като на улично ниво годишно се разпространяват приблизително 2 тона (при чистота от 15 – 31 %). При цена на дребно в рамките на 15 – 30 евро за грам³³ и при отчитане на горните показатели обемът на пазара на хероин на дребно възлиза между 14 – 28 млн. евро.

Пазарът на канабис е най-бързо растящият пазар през последните 5 години, особено в групата на младите хора (15 – 34 години). От 2007 до 2008 г. делът на употребилите канабис през последния месец нараства приблизително два пъти. По налични данни от ЕЦМНН редовните потребители са 55 – 88 000 души, а тези, които употребяват за развлечение – още 51 – 83 000. Общата консумация на канабис може да се оцени на 6,6 – 14,7 тона годишно. При цена на дребно от 6,3 евро за грам годишният оборот на пазара е в диапазона 41,4 – 92,6 млн. евро.

Другият бързорастящ пазар в България е пазарът на **кокаин**, като по данни на ЕЦМНН за периода 2005 – 2008 г. делът на употребявалите през последния месец в групата 15 – 34 години се е удвоил от 0,4 % на 0,8 %. Редовно употребяващите кокаин (4 и повече пъти в месеца) са между 4000 и 8000 души в страната, а употребяващите за развлечение са между 20 000 и 40 000 души³⁴. Въз основа на тези данни общата консумация на кокаин в България може да се оцени приблизително на 300 кг годишно. При цена на дребно 70 евро за грам годишният обем на пазара е между 22,3 – 80,3 млн. евро.

Пазарът на синтетични наркотици (амфетамин, метамфетамин) е също сред растящите пазари на наркотици през последните 4 – 5 години. За

³¹ По данни на UNODC през 2010 г. 80 % от разкритите лаборатории в света са в ЕС. (UNODC World Drug Report 2010).

³² Оценката за броя потребители взема предвид нарасналия брой пациенти в субституиращи програми.

³³ Използваните тук и по-долу цени за 1 грам са средните цени, използвани от Европейския център за мониторинг на наркотиците и наркоманиите (ЕЦМНН).

³⁴ Оценка, базирана на данни за потребление от ЕЦМНН (<http://www.emcdda.europa.eu/stats11>) по методология на RAND (Kilmer, B. & R. Pacula, Estimating the size of the global drug market. A demand-side approach, 2009).

периода 2005 – 2008 г. по данни на ЕЦМНН делът на употребявалите през последния месец в групата 15 – 34 години почти се е **утроил от 0,4 % на 1,1 %**. Групата на употребяващите синтетични наркотици е приблизително 46 000 души, а общата годишна консумация възлиза на 2,2 – 5,6 тона (с улична чистота). При цена на дребно 14 евро за грам годишният обем на пазара е в диапазона 31,3 – 78,8 млн. евро³⁵.

3.3. Структура и организация на пазара

Дълги години пазарът на наркотици в България бе структуриран и разпределен между класически йерархично организирани престъпни групи, следвайки принципите на териториалност и сегментиране. В рамките на отделните територии имаше изградени строго йерархични структури, като всяко по-долно ниво се отчита нагоре. Продажбата на някои наркотици ставаше през отделни мрежи за дистрибуция: например дилърите на хероин не продават едновременно и кокаин.

През периода 2008 – 2009 г. в резултат от силния натиск на полицейските служби и арестуването на ключови играчи от всички нива на производството, трафика и дистрибуцията на наркотици, както и в резултат от силното свиване на ключовия пазар на хероин този модел започва да се разпада, а пазарите – все повече да се фрагментират. В резултат на това организацията на международния трафик и на вътрешния пазар прилича на организацията в Западна Европа – множество самостоятелни играчи и отделни групи, които контролират по-малки зони. При кокаина и синтетичните наркотици основната част от дистрибуцията е съсредоточена около нощните заведения в големите градове. Пазарите до голяма степен функционират по-скоро като мрежа, като отделни играчи осигуряват различни услуги – производство (канабис, амфетамин, пико), трафик (хероин, кокаин), дистрибуция. Дистрибуцията на канабис често се осъществява и от самостоятелни производители/потребители на неформални мрежи от приятели и познати.

3.4. Щети и рискове

Пазарът на хероин има особено силно изразено отрицателно въздействие върху обществото. Сред основните щети са **повишаването на нивото на престъпления** като домашно насилие, вандализъм, дребни кражби, улични грабежи, кражби с взлом. Икономическата криза и безработицата, засягащи в по-голяма степен групата на проблемните потребители на наркотици, допълнително засилват това влияние. Фрагментирането на пазара и свързаните с това опити за овладяване на територии от нови играчи може да доведат и до нарастване на **използването на насилие**.

Употребата на наркотици е свързана и с редица **здравни щети**. На първо място, това е разпространяването на голям брой инфекциозни заболявания като хепатит В, хепатит С и ХИВ. Към ноември 2011 г. в страната са регистрирани 1438 ХИВ позитивни лица, като 21 % от тях са инжекционно употребяващи наркотици, а всяка година над 1/3 от всички новорегистрирани

³⁵ Оценка, базирана на данни за потребление от ЕЦМНН (<http://www.emcdda.europa.eu/stats11>) по методология на RAND (Kilmer, B. & R. Pacula, Estimating the size of the global drug market. A demand-side approach, 2009).

случаи са в тази група. Според данни на Националния център по наркомании над 60 % от инжекционно употребяващите наркотици са инфектирани с хепатит С. Употребата на синтетични наркотици и кокаин е пряко свързана и с броя на пътнотранспортните произшествия.

Рекрутирането на по-уязвими слоеве от населението в международния трафик на кокаин (предимно като „гълтачи“) също е проблематично.

3.5. Перспективи

Въпреки че потреблението на хероин в страната през последните години трайно се свива, от друга страна, то все повече се съсредоточава в крайно маргинализирани обществени групи и особено в ромските квартали. В близка перспектива това вероятно ще доведе до допълнително повишаване на престъпността и инфекциозните заболявания в тази общност (още повече предвид ниския образователен статус, влошения достъп до здравни услуги и големия дял на здравнонеосигурени лица).

По данни на UNODC през 2011 г. се наблюдава 7 % увеличение на засетите площи с опиумен мак спрямо 2010 г. и съответно 61 % увеличение на произведения опиум. Добрата реколта на опиум в Афганистан се очаква да доведе до връщане и по-високи нива на разпространение на хероин с по-добро качество на улицата, което допълнително ще катализира описаните процеси.

Трайният ръст на потребителите и съответно на търсенето на канабис, синтетични наркотици и кокаин се очаква да повиши производството на канабис и амфетамини на територията на страната, както и трафика на кокаин, хашиш и дизайнерски дроги към България. В Източна България се забелязва все по-голямо разпространение на метамфетамин (пико) за сметка на амфетамин, което говори за овладяването на технологията от все повече лица. Метамфетаминът е с висок риск от пристрастяване и в това отношение може да се очаква ръст на търсенето и потреблението му през следващите години.

По отношение на трафика на наркотици съществено е влиянието на няколко фактора. В краткосрочна перспектива добрата реколта на опиум през 2011 г. се очаква да доведе до ръст на трафика на хероин през територията на България през периода 2012 – 2013 г. По-голямото търсене на кокаин и синтетични наркотици ще допринесе и за ръст на трафика на кокаин и прекурсори за производството на амфетамин и метамфетамин. В дългосрочна перспектива превръщането на Афганистан във водещ световен производител на хашиш може да има отражение и върху България, като каналите за трафик на хероин могат да се използват за пренос на хашиш и отклоняване на известни количества и към вътрешния пазар.

Производството на канабис в закрити помещения ще продължи да нараства поради следните причини: липсата на контрол при производството и продажбата на семена в Холандия; притежанието на семена от канабис е ненаказуемо; при отглеждане в закрити помещения може да се получат повече реколти (3 до 4 пъти) в сравнение с отглеждане на открито.

4. ИЗМАМИ С ДДС

Измамите с данък добавена стойност (ДДС) са едни от най-мощните данъчни престъпления и носят значителни приходи за организираната престъпност. Загубите на Европейския съюз от неплатен ДДС се оценяват на между 60 млрд. и 100 млрд. евро годишно³⁶. В резултат от това европейските държави губят около 11 – 13 % от приходите³⁷. Заплахата от този тип измами е особено важна, като се има предвид, че ДДС носи средно над 20 % от доходите на държавите в ЕС³⁸.

Проблемът с ДДС условно може да бъде разделен на две части: организирани и неорганизираните ДДС измами³⁹. **Организираните ДДС измами** се характеризират с по-висока степен на сложност и са изцяло форма на организирана престъпност. При тях в една схема участват две или повече фирми, като се цели намаляване на данъчни задължения, отклоняване от облагане или неправомерно възстановяване на ДДС. **Неорганизираните ДДС измами** са свързани с опитите на търговски дружества да намаляват или изцяло да избегнат ДДС задължения, като не се декларират приходи от продажби и/или разходи. В много случаи фирмите, които избягват заплащането на ДДС по този начин, са част от „сивата икономика“.

След приемането на България в ЕС през 2007 г. възможностите за организирани измами с ДДС се увеличиха. Схемите за измами, които отчасти бяха характерни за България (като например X-образните ДДС измами, свързани с ДДС сметките), бяха заместени от нови криминални възможности с използването на т.нар. измама тип „въртележка“ между фирми в различни държави от ЕС. Заплахата от престъпните мрежи и групи, участващи в ДДС измами, се корени и в потенциала и възможностите им за влияние върху политическите и икономическите процеси. Престъпните мрежи, които се занимават с ДДС измами, обикновено включват счетоводители и юристи с квалификация и опит, социален статус и възможности за обществено влияние.

³⁶ Европейски парламент, Комисия по икономически и финансови въпроси: проектодоклад относно координирана стратегия за засилване на борбата с данъчните измами, 16 април 2008, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/719/719564/719564bg.pdf

³⁷ Оценка на заплахите от организираната престъпност. Методологически проблеми и световен опит, С., Център за изследване на демокрацията, 2010.

³⁸ Пак там.

³⁹ Организираните данъчни измами се дефинират от повечето данъчни администрации като: измама, чийто механизъм позволява неправомерно приспадане или възстановяване от една фирма на данък, който е бил незаконосъобразно начислен и невнесен от друга фирма.

4.1. Оценка и тенденции

За последните десет години щетите за държавния бюджет само от **организираните ДДС измами** възлизат на поне 5 млрд. лв.⁴⁰ Както в други държави от ЕС, така и в България общата липса на ДДС е значително по-голяма от липсата от организирани измами. Във Великобритания например, ако общата липса на ДДС е 12,4 млрд. британски лири, организирани измами по схемата с „липсващ търговец“ („въртележка“) са между 3,5 и 4,75 британски лири⁴¹.

През последните 5 – 6 години организирани ДДС измами нарастват и достигат най-високите си нива през 2008 и 2009 г. След 2009 г. се наблюдава известен спад, но все пак ДДС измамите остават на равнища над наблюдаваните преди приемането на България в ЕС. Обяснението за спада може да бъде както намалялата икономическа активност, така и нарасналият натиск на НАП, МВР и ДАНС върху разследването на ДДС измами.

Таблица 1. Липса на ДДС, дължаща се на ДДС измами (2005 – 2009 г.)

	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г. (прогноза)
Приходи от ДДС (млрд. лв.)	4,8	5,8	6,6	7,5	6,4	6,3
Липса на ДДС (млн. лв.)	482	477	682	986	808	700
Дял на липсата от общите ДДС приходи	10 %	8,2 %	10,3 %	13 %	12,6 %	11,1 %

Източник: НАП, анализ „Tax Gap“, 2011.

За периода 2005 – 2010 г. се наблюдават следните тенденции:

- Намаляване броя на рисковите фирми, които участват в ДДС измами. Тъй като щетите се запазват на сравнително високи равнища, това е своеобразно окрупняване на бизнеса. Въпреки това фирмите, участващи под една или друга форма в организирани ДДС измами (включително и като кухи/буферни фирми), представляват близо 20 % (около 30 000) от всички активни по ЗДДС. Тъй като в една схема за измама може да участват няколко десетки фирми, далеч по-малък брой физически лица контролират тези хиляди фирми, участващи в организирани ДДС измами.
- След приемането на България в ЕС през 2007 г. се забелязва значителен ръст на международните схеми за измама (например измама тип „липсващ търговец“). Ако през 2006 г. международните схеми са генерирани 8 % от всички измами с ДДС, през 2009 г. те генерират 19 %, т.е. двойно увеличение.

⁴⁰ Тази оценка, както и други цитирани по-долу за размера, тенденциите и секторните специфики на ДДС измами се базират на анализи на НАП за ДДС липси („tax gap“).

⁴¹ HMRC: Measuring tax gaps 2011. An official statistics release, 21 September 2011, available at: <http://www.hmrc.gov.uk/stats/mtg-2011.pdf>

ТАБЛИЦА 2. Липса на ДДС, дължаща се на измами в зависимост от вида доставки; процент от общата липса от организирани ДДС измами

	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Доставки в страната	88,9 %	92,3 %	83,6 %	79,8 %	81,1 %
Международни (общо)	11,1 %	7,7 %	16,1 %	20,2 %	18,9 %
Износ	2,1 %	1,7 %	2,3 %	0,5 %	0,8 %
Вътрешнообщностни доставки	0,0 %	0,0 %	2,9 %	2,6 %	1,6 %
Внос	9,0 %	6,0 %	1,8 %	0,9 %	0,3 %
Вътрешнообщностни придобивания	0,0 %	0,0 %	9,1 %	16,2 %	16,2 %

Източник: НАП, анализ „Tax Gap“, 2011.

4.2. Рискови сектори

Стоките, при които има по-голям риск от **неорганизираните измами** с ДДС в България, са горивата⁴² и земеделските продукти, като там измамите се свързват предимно с търговци на едро. При търговията на дребно в рисковите групи попадат хранителните стоки (предимно в малките обекти), продажбите на дрехи и обувки. Често в схемите за измами с ДДС има средни и големи данъкоплатци. Могат да се очертаят три големи рискови групи:

- близо 30 % от **организираните ДДС измами** се извършват в строителния бранш (строително-монтажни услуги, арматурно желязо и др.);
- 13 % от злоупотребите са в производството и търговията със селскостопанска продукция (зърно, захар, месо, грозде, билки и подправки);
- 15 % са в сектора на услугите (рекламни, комунални и др.).

Организираните ДДС измами с горива представляват значително по-малък процент от общата липса (съответно 2 %).

С настъпването на икономическата криза се наблюдава и промяна в отрасловата структура при измамите. Така например, ако до 2008 г. търговията с автомобили генерира 5,2 % от измамите, през 2009 г. с краха на пазара на автомобили тя съставлява едва 1,23 %. При строителната дейност обаче, високите нива на измами намаляват съвсем незначително и тази сфера остава високорискова.

⁴² Търговията с горива е посочена и от Европол като рисков сектор за ДДС измами в ЕС.

4.3. Схеми на ДДС измами

Както вече беше изяснено, неорганизираните ДДС измами включват редица методи за **укриване на данъчни** задължения по ДДС. Понякога границата между организираните и неорганизираните ДДС измами се размива, тъй като едни и същи лица и фирми са замесени и в двата вида нарушения.

Неорганизираните ДДС измами

В голямата си част неорганизираните ДДС измами целят спестяването на данък и получаването на ценови предимства за реални продукти от реални фирми. При тях бюджетът е ощетен с невнесения данък върху реално създадена добавена стойност. За целта се укриват облагаеми приходи или се надценяват разходи с цел приспадане на по-голям данъчен кредит.

Укриването на облагаеми приходи и незаплащането на дължими акцизи в България се прилагат най-често при **търговията с горива и нефтопродукти**. Основните схеми включват продажби без документи или фиктивни покупки; продажби на високоакцизни деривати и нискоакцизни нефтопродукти без документи или с документи с невярно съдържание, фиктивен износ на горива, продажби на маркирано гориво, предназначено за отопление.

Организираните ДДС измами

Организираните ДДС измами включват множество различни схеми, в които участват няколко фирми. Освен неправомерното възстановяване на ДДС в резултат от подценяване на приходите или надценяване на разходите съществуват и специални схеми, които разчитат на фиктивни сделки. По-общите схеми са:

- **Фиктивен износ:** производителят/износителят изнася продукцията само по документи, като прилага нулева ставка и възстановява данъчния кредит върху разходите, а на практика я реализира на вътрешния пазар без фактури. Износът може и да е реален, но да се извършва със стоки, които по вид и качество не отговарят на декларираните (например **мобилни телефони**) с цел усвояване на данъчен кредит.
- **Измама с „липсващ“ търговец:** серия от фиктивни сделки, при които един търговец по веригата – подставено лице или фантом (често на името на социалнослабо лице), поема данъчните задължения, без да ги внася в бюджета, а останалите участници в измамата са успели да упражнят правото на ползване на данъчен кредит и ефективно възстановяване на данъка. В този вид измама понякога, волно или неволно, участват реални стопански субекти.
- **Измама тип „въртележка“:** измамата с липсващ или неплатежоспособен търговец се осъществява чрез многократни международни (обикновено вътрешнообщностни) покупко-продажби. Така, от една страна, се затрудняват проследяването и противодействието на веригата, а от друга, се мултиплицира ефектът на липсващия търговец. Сериозността на проблема идва от липсата на митнически граничен контрол върху стоковите потоци.

Измамата тип „въртележка“ се използва сравнително рядко в България. Най-честите регистрирани случаи на този вид измама у нас са при търговията с **месо и месни продукти**.

За измамите с доставки в страната е характерно създаването на „кълстери“ от фирми, регистрирани на подставени лица, които чрез фиктивни сделки помежду си генерират големи наличности на ДДС на реално работещи фирми, като намаляват вноските им към бюджета. Най-често те предоставят услуги или стоки, свързани със **строително-монтажни дейности**, които не са предоставени и извършени или са на цени, многократно надвишаващи пазарните.

Най-честите вътрешнообщностни измами с ДДС стават при сделки между фирми, регистрирани в България, и фирми, регистрирани в Гърция и Румъния, както и при „кухи“ фирми на територията на трите страни. При тези схеми се извършват фиктивен внос и износ на големи количества скъпи и удобни за съхранение компактни стоки (мобилни телефони, компютърни чипове, а в последно време и горива и захар), като се натрупват огромни суми ДДС. Стоките в края на веригата се продават реално, но без ДДС.

4.4. Щети

Освен щетите за публичния сектор измамите с ДДС нанасят щети и на частния сектор. Най-важните от тях са свързани с **нелоялната конкуренция** и **пазарните изкривявания**. Фирмите, които успяват да намалят данъчните си задължения, получават конкурентно предимство. Не бива да се пренебрегват и преките финансови щети за добросъвестните данъкоплатци. Ако те неволно са попаднали в мрежата на измамниците, рискуват да им бъде отказан данъчен кредит.

Корупционният потенциал на престъпните мрежи, които участват в ДДС измами, е голям поради участието на лица с висок социален статус (адвокати, икономисти и др.), както и поради участието на легитимни компании и „олигарси“. Те оказват корупционното влияние както върху данъчната администрация (при извършване на измамните схеми), така и сред право-прилагащи институции, съдебната система и политически партии за избягване на наказателно преследване.

4.5. Перспективи

Поради характера на измамите с ДДС, които позволяват многобройни търговци да се възползват от системата, без да се засягат равнищата на печалба на всеки от тях, организираните престъпни групи не се състезават помежду си. В ЕС тенденциите са те дори да споделят знания и ресурси, често чрез интернет форуми. Скоростта, с която престъпниците реагират на законовите мерки, е показател за степента на координация между различните групи. Във фазата на изпирането на пари се наблюдава и сътрудничество с престъпни мрежи в страни с по-слаби регулаторни системи.

Според НАП актуалната тенденция също е намаляваща, въпреки че загубите от ДДС измами се очаква да останат по-високи от средните за раз-

глеждания период. Освен това една от важните характеристики на ДДС измамите е, че те лесно могат да се адаптират към променящите се обстоятелства. Международните верижни измами могат да се възпроизведат в по-сложен механизъм, с участието на повече юридически лица в повече страни от използваните досега. Разликите в данъчните ставки в страните от ЕС до известна степен стимулират използването на тази схема.

Навлизането на цифровите технологии при съхраняването и разпределянето на информация, бързото развитие на интернет и предлагането на всякакви услуги и разплащания по електронен път също улесняват въвеждането на схеми, които могат да се използват за извършване на този тип измами.

5. ПАЗАРЪТ НА ЦИГАРИ БЕЗ ЛЕГАЛЕН БАНДЕРОЛ

През периода 2009 – 2010 г. нелегалните цигари се превърнаха в най-бързо растящия пазар за организираната престъпност. Като стойност на оборота целият черен пазар на цигари и тютюн през 2010 г. достигна 500 млн. лв., или 16 – 18 %, при 2,417 млн. лв. легален пазар. Като обем на пазара в натура⁴³ (брой късове) нелегалният пазар е значително по-голям и достига 30 – 40 % от общия обем на пазара на тютюневи изделия. Големите криминални заплахи от това развитие са две. Първата е изключително бързият ръст – за две години обемът се утроява, като се превръща в нов определящ източник на приходи за организираната престъпност и променя цялата структура на криминалния пазар в страната. Втората заплаха е свързана с криминалните структури. За две години се развива огромна инфраструктура от редовни купувачи, продавачи на дребно и устойчиви външни и вътрешни канали за доставка на нелегални цигари и тютюн. Предпоставките за този бърз ръст са три. Рязко се повишава средната цена на цигарите⁴⁴ заради изравняването с минималните акцизи в ЕС и свързаното с това голямо поскъпване на най-ниския клас цигари (в резултат на приетата акцизна структура). Икономическата криза също оказва влияние върху повишеното търсене на нелегални цигари.

5.1. Оценки на нелегалния пазар

С приемането на България в ЕС започва и процесът на синхронизиране на акцизната политика, което довежда до увеличаване на нивата на нелегална търговия с тютюневи изделия. Законно произведени цигари се внасят контрабандно и/или се продават незаконно, като се избягват дължимите акциз и ДДС. Според някои оценки, основани на т.нар. метод на „празната кутия“⁴⁵, употребата на такива цигари се увеличава от 14 % през 2008 г. до

⁴³ В цигарената индустрия като основна категория се използва понятието „брой къса“ (цигари). Към тази категория се преизчислява и насипният тютюн. Останалите измерители са: в една стандартна кутия има средно 20 къса, в един мастербокс 500 кутии, или 10 000 къса, в един стандартен контейнер има 10 млн. къса, или 500 000 кутии, или 1000 мастербокса.

⁴⁴ Сумарното поскъпване на средния клас цигари в България за периода 2008 – 2010 г. е 65 – 70 %.

⁴⁵ Този метод се използва в най-мощното изследване на нелегалния пазар на цигари в ЕС, проведено от Европейската комисия с подкрепата на големи цигарени компании. В основата на метода са събирането и анализът на използваните празни кутии от цигари във всяка страна на случаен принцип за определени градове, където отново на случаен принцип се събират големи количества празни кутии цигари от улиците и кофите за боклук. По този начин – например в България, се събират периодично между 5000 и 8000 изхвърлени празни кутии цигари, които след това се анализират, за да се установи каква част от тях са законни, и каква част – нелегално производство или контрабанден внос.

34 % през 2010 г. в големите градове на страната⁴⁶. В много малки градове, гранични и селски райони нелегалната търговия надхвърля 50 % през 2010 г. Според същите оценки през 2011 г. се наблюдава значително подобряване на ситуацията и се регистрира спад на нелегалната **употреба, която в края на 2011 г. се оценява между 19 и 22 % от общото потребление на тютюневи изделия, или около 3 млрд. къса цигари годишно.**

Според алтернативната оценка обаче, нелегалното потребление е по-високо в края на 2011 г. и е от порядъка на **25 – 30 %** от общия пазар (или около 3,6 – 4,6 млрд. къса годишно)⁴⁷.

Около 20 % от черния пазар на цигари в страната обаче, не са свързани с организираната престъпност, а по-скоро с „куфарни търговци“⁴⁸. Към края на 2011 г. обемите на незаконна търговия с цигари, свързана с организираната престъпност, предполагат контрабанден внос (или незаконно производство), което се равнява на **23 – 25 контейнера на месец**. Средно-месечните залавяния от МВР и Агенция „Митници“ през 2011 г. са с еквивалент близо 5 контейнера на месец. Трудно е да се оценят щетите, които биват нанесени на българските криминални структури за нелегални цигари поради факта, че част от заловените цигари не са за българския пазар⁴⁹.

Освен разпространяването на контрабандно внесени цигари в България се продават и известни количества цигари, произведени в страната или законно внесени и със заплатен акциз от вносители или местни производители. Посредством престъпни схеми (обикновено чрез създаване на „кухи“ фирми) някои разпространители на дребно избягват плащането на ДДС при

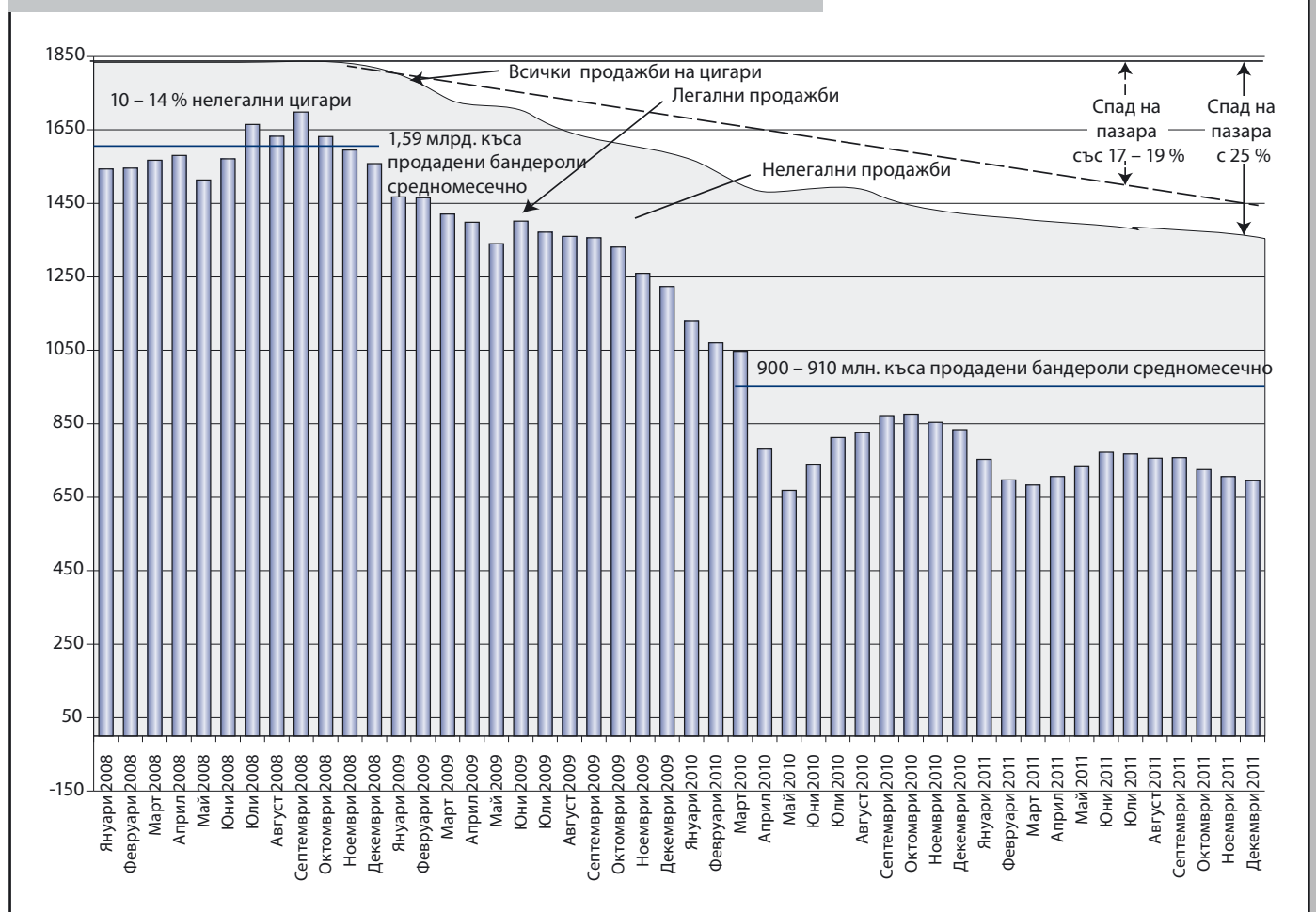
⁴⁶ Това означава, че на 100 кутии през 2008 г. са намерени 14 кутии, а през 2010 г. – 34 кутии без легално платен акциз и ДДС. Необходимо е да се уточни, че заради метода на сравнение тези 34,1 % през 2010 г. са в градовете, в които се провежда изследването от 2007 г. При допълнителните градове, които са добавени заради новите условия на бърз ръст на нелегални цигари в малките и граничните градове, процентът на незаконните кутии е 43,4.

⁴⁷ Тези допълнителни оценки вземат предвид недостатъците на метода на „празната кутия“, който не обхваща по-малките градове и селата и по-точно рязкото свиване на легалния пазар от около 19 млрд. къса през 2008 г. на около 9 млрд. къса в края на 2011 г. Според данни от маркетингови проучвания свиването на потреблението сред населението във възрастовата граница над 15 г. е 17 – 19 % за периода 2008 – 2011 г., като се преизчисли спадът на броя пушачи и средният брой изпушени цигари. Това означава, че общият пазар – легален и нелегален, би трябвало да е около 15,5 млрд. къса цигари, или 30 % от общия обем в натура. Според непубликувани оценки на НАП, които се базират на различни оценки за нивата на потребление цигари, размерът на нелегалният пазар на цигари по-скоро се доближава до нивата, посочени от изследванията, базирани на метода на празната кутия.

⁴⁸ Това е т.нар. куфарна търговия – през западната граница с цигари с по-нисък сръбски и македонски акциз и на южната – от турски безмитни магазини, а също и контрабандата на дребно от Гърция. Въпреки че има организация при част от тази контрабанда, може да се приеме, че няма организирана престъпност.

⁴⁹ Само 1/4 от заловените от Агенция „Митници“ цигари са за българския пазар. Противоположност на контрабандата на цигари на Балканите, Доклад на директора на Агенция „Митници“ Ваньо Танов, Международна конференция, 2 – 3 юни 2011 г. София.

Фигура 7. ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ЛЕГАЛНИ И НЕЛЕГАЛНИ ЦИГАРИ

Източници: Собствени изчисления по данни на Nielsen (Monthly Retail Audit 2008 – 2011); Изследвания „празна кутия“; Национално изследване на престъпността (2008 – 2011).

продажбите на дребно. Поне 1 млрд. къса цигари са били обект на този тип измами през 2011 г.⁵⁰

5.2. Структура и размери на криминалните мрежи

Месечните продажби от близо 300 млн. къса цигари предполагат стотици хиляди потребители и хиляди участници в нелегалното разпространение. Дневните незаконни продажби между 500 000 кутии предполагат⁵¹ между

⁵⁰ Отправната точка на този анализ е разликата между количествата цигари, продадени според маркетингови проучвания при търговци на дребно (т.нар. retail surveys), и тези, за които официално са заплатени акцизи по данни на Агенция „Митници“. Тази разлика е около 2,1 млрд. къса цигари за 2011 г. Допълнителни анализи показват, че около 1 млрд. се губят поради ДДС измами, а и още около 1,1 млрд. къса най-вероятно се намират в движение между складовете за дистрибуция и дистрибуторите на дребно.

⁵¹ Тук се включва и тютюнът на черно, който вече достига до 5 – 10 % от нелегалната консумация.

5000 и 10 000 разпространители на дребно⁵² (при продажби между 5 и 10 стека на ден). Като се добавят и разпространителите на средно и по-високо ниво, участниците в куфарна търговия, охраната, куриерите, складовете на дребно и едро, може да се предположи, че поне **15 000** са редовните участници в незаконната търговия с цигари.

Същевременно поради редица проблеми и пропуски в нормативната база много участници в нелегалното разпространяване на цигари считат тази дейност за нискорискова в сравнение с традиционните криминални пазари, особено на наркотици. Последицата е, че едни и същи участници на ниско и средно равнище отново се връщат към контрабандата и разпространяването на нелегални тютюневи продукти, дори след като излежат присъди.

От 2009 г. насам залавянията и последвалите разследвания регистрират много различни криминални организации и взаимодействия. Като пример могат да се посочат: големи легални производители на цигари на Балканите, осигуряващи достъп на български криминални мрежи до техните марки, големи вносители, участващи в международни мрежи за „немаркови“ цигари („illicit white“), малки нелегални фабрики с мрежи за продажба на едро, регионални мрежи за продажба на едро, които работят, скачени с мрежи над и под тях, регионални и мрежи за продажба на дребно, „мравешка контрабанда“ с малки криминални мрежи за изкупуващи цигари и продавачи на продавачи на дребно.

Анализът показва, че за две години са възникнали стотици криминални устойчиви структури. Типичните криминални мрежи функционират на 1 – 2 равнища и не се опитват да покриват цялата дейност по вноса и разпространяването на незаконни цигари. Големите вносители и производители не се опитват да контролират разпространяването на едро и на дребно. Мрежите на средно равнище обикновено не се занимават с внос и производство. Мрежите на ниско равнище – от малки търговски обекти (магазини, заведения и будки) до продавачи по пазарите или на повикване по телефона, не се контролират от вносители или разпространители на едро.

Най-високото ниво обхваща български и гръцки предприемачи с големи финансови ресурси – 2 – 3 легитимни производители и 5 – 7 вносители.

Производителите осигуряват част от продукцията на престъпни предприемачи, които я разпространяват, като избягват заплащането на акциз и/или ДДС. Тези „черни“ предприемачи работят по две схеми. Най-широко използваната схема е фиктивен износ с преместване на продукцията в складове за незаконно разпространение. Втората схема включва износ на цигарите и след сложни прехвърляния на собствеността се внасят контрабандно отново в страната.

⁵² В оценката влизат и различни групи продавачи, за които цигарите са само един от източниците на доходи. Към тях се отнасят продавачи в малки магазини, кафенета, будки, шофьори на таксите в провинциални градове, служители в частни и публични институции, които продават на принципа на приятелска търговия, и т.н.

Големите вносители работят с т.нар. „гръцки хъб“⁵³ (концентрация на претърпени мрежи и групи в големите гръцки пристанища), които контролира контрабандния внос на цигари през Гърция. Криминалните предприемачи доставят цигари (т.нар. „illicit whites“), произведени от производители в Близкия и Средния изток (най-вече в Дубай), Гърция, Кипър, някои бивши съветски републики и дори Югоизточна Азия. Този тип цигари се произвеждат легално, на много ниска цена и с ниско качество. Те се продават легално чрез посредници. След няколко препродажби и претоварвания (включително и през безмитни зони като Мерсин, Турция) влизат в нелегални складове на гръцка територия.

Друг източник на нелегални цигари в Гърция са нелегално произведени фалшиви известни марки цигари. През последните години бяха разкрити няколко нелегални фабрики. При тази схема големите вносители/производители договарят с български криминални продавачи на средно равнище контрабандния внос.

През периода 2009 – 2011 г. се наблюдаваше еволюция на криминалните мрежи за внос и разпространяване на цигари. След въвеждането на допълнителни мерки за контрол по българо-гръцката граница и серия от залавяния на големи количества цигари контрабандистите на цигари се отказаха от вкарването на цели контейнери и се преориентираха към внос на по-малки количества, включително и през „зелена граница“. Също така силно бе ограничен и вносът на незаконни цигари през турската граница с подправени документи.

Същевременно в България се наблюдава тенденция на изместване на „нелегалните немаркови“ цигари с цигари без бандерол на регистрирани и популярни на вътрешния пазар марки цигари. В заловените количества нелегални цигари от МВР и Агенция „Митници“ рязко нарасна процентът на марки като Карелия, Бестмен, Кинг. Същите имена се срещат и при данните от изследванията на празни опаковки⁵⁴. Това дава основание да се твърди, че това е развитие с много висок риск, тъй като става дума за контрагенти на големи корпорации с голям пазарен дял в България.

5.3. Рискове и щети

Регионалните рискове и щети са различни в зависимост от големината на областите, тяхната близост до границите, криминалните традиции, както и активността на МВР и Агенция „Митници“. В следващата таблица са представени приблизителните обороти от нелегални продажби, както и броят продавачи, участващи в тяхното разпространяване. Оценката се основава на приблизителния брой незаконни кутии цигари, които се предполага, че се прода-

⁵³ Гръцкият хъб има дълга традиция – от началото на 90-те години започва с осигуряване на логистиката при контрабандата на цигари за Балканите, като се внасят световни марки. Използвани са различни модели за внасяне на цигари – от безмитни зони до напълно криминални модели като събиране с лодки на хвърляни от кораби цигари. Гръцкият хъб има европейско значение, като доставя цигари за най-големите черни пазари – Англия, Холандия, Германия и останалите страни от Централна Европа.

⁵⁴ Станаха известни случаи, в които участници в изследванията, събиращи празни цигарени кутии, получават заплащане за предаване на празни кутии, които са на български производител и имат чужди надписи.

ТАБЛИЦА 3. РЕГИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА НЕЛЕГАЛНИ ЦИГАРИ

Област	Брой продадени нелегални кутии на ден	Брой продавачи на дребно	Брой продавачи на едро (мастербокс)	Месечни обороти от нелегални продажби (лв.)
Област София-град	75 – 80 000	790 – 1 580	90 – 160	4 800 000
Област Пловдив	45 000	450 – 900	45 – 90	2 800 000
Област Бургас	42 000	420 – 845	42 – 85	2 600 000
Област Варна	32 000	320 – 640	32 – 64	1 900 000
Области Стара Загора, Пазарджик, Плевен, Благоевград, Добрич, Хасково, В. Търново, Русе	15 – 23 000	150 – 460	15 – 46	950 000 – 1 400 000
Области Враца, София-област, Шумен, Монтана, Разград, Търговище, Видин	8 – 14 000	85 – 150	8 – 15	510 000 – 900 000
Области Перник, Ямбол, Ловеч, Кюстендил „мравки“, Габрово, Сливен, Смолян, Силистра, Кърджали	5 – 7 000	55 – 130	5 – 15	330 000 – 480 000

Източник: Изчисления, основаващи се на данни от официални продажби на три цигарени компании (2008 – 2011 г.); данни за потреблението от НИП и маркетингови потребителски проучвания.

ват средно на месец във всяка област. Така например в София-град – най-големият пазар на нелегални цигари, **среднодневно** се продават 75 – 80 000 нелегални кутии цигари и се генерира **месечен оборот** от 4,8 млн. лв.⁵⁵

Финансовата щета от нелегалното разпространение на тютюневи продукти нараства поради нарастващата тежест на приходите от акцизни данъци в държавния бюджет през последните 10 години. За 2010 и 2011 г. приходите от акцизи върху цигарите представляват 8,0 – 8,2 % от данъчните приходи в държавния бюджет. За сравнение в страните от ЕС средно тези приходи са едва 1,5 %. Според прогнозите на Министерството на финансите приходите от ДДС и акцизи при тютюневите изделия за 2010 г. е трябвало да осигурят 15 % (2,88 млрд. лв.) от общите бюджетни постъпления. Вместо това са получени 9,57 % (1,82 млрд. лв.). Пазарът на незаконни цигари през 2010 г. представлява 0,85 % от БВП. За сравнение приходите от незаконни цигари в Германия са 7,2 млрд. щ. дол., а във Великобритания – 5,5 млрд. щ. дол., което представлява около 0,2 % от техния БВП.

От гледна точка на **социалните щети** пазарът на нелегални цигари създава постоянна заетост на огромен брой (за размерите на България) хора – близо 15 000 души. В допълнение въпреки продължаващия спад на потреблението на тютюневи продукти в близкото бъдеще поне 400 – 500 000 души

⁵⁵ Изчисленията се основават на анализ на разликите (т.е. спада) на регионално равнище в продажбите на легални цигари между 2008 и 2011 г., както и на разликите в нивата на тютюнопушене за същия период.

ще продължат да потребяват нелегални цигари. Тази масовост на престъпното деяние създава специфична култура на сива зона на закона, подобна на Сухия режим в САЩ през 30-те години и Балканите по време на югоембаргото. В дългосрочен план съществуват рискове както по отношение на включване в международни криминални структури, така и по отношение на нарастване на насилие, свързано с преразпределяне на нелегалния пазар на цигари.

Нелегалната търговия с тютюневи изделия е генератор на корупция, която в много райони на страната засяга и високи равнища в правоохранителните органи, приходната администрация (предимно митнически служители) и съдебната система. Практиката тръгва от цели митнически смени, структури на Гранична полиция, полицаи от охранителна полиция, служители на частни охранителни фирми, полицейски служители на средно и високо равнище с „месечни заплати“ от черната индустрия на цигари. Корупцията засяга дори частния сектор, където служители от охраната в банки и публични учреждения осигуряват логистика и продажби на дребно на незаконни цигари.

Като сериозен **политически риск** може да се определи нарастващият дял на продаваните цигари без бандерол, произведени от български производители.

6. ПАЗАРЪТ НА НЕЛЕГАЛНИ ГОРИВА

Пазарът на горива е най-големият легален пазар в страната с размер между 8 и 9 млрд. лв. годишни продажби за крайни клиенти. Данъците от акцизи и ДДС върху петролните продукти са най-големият източник на приходи в бюджета. Те осигуряват между 47 % и 50 % от акцизните приходи през последните 5 години (по данни на Министерството на финансите). Освен 1871,4 млрд. лв. от акциз, които са влезли в бюджета през 2011 г. (при 1782,6 млрд. лв. през 2010 г.), още почти 1,6 – 1,8 млрд. лв. би трябвало да са събрани допълнително от ДДС върху основните горива – дизел, бензин, пропанбутан. Именно огромните размери на този пазар и голямата тежест на данъците в крайната цена на горивата създават възможност дори при няколко процента нелегални продажби да се нанесат значителни щети на държавния бюджет. През последните години с хармонизирането на акцизите върху горивата с акцизите на ЕС и увеличаващите се цени на международните пазари търсенето на незаконно гориво постепенно нарасна. Освен щетите за държавния бюджет този нелегален пазар оказва отрицателно влияние върху конкурентната среда в някои индустрии, особено в строителната и транспортната.

6.1. Тенденции и оценка на проблема

Оценките на големите петролни компании, работещи в България, сочат, че нелегалният пазар на горива е между 20 % и 40 % от горивата, продавани в страната, или между 1,6 и 3,6 млрд. лв. годишен оборот⁵⁶. Анализът за периода 2007 – 2009 г. показва, че основната част от нелегалния пазар се състои от продажби на дизелово гориво. За същия период при дизеловото гориво разликите между официално декларираната и реалната консумация са **между 32 % и 39 %**.

⁵⁶ Проблем при оценките на нелегалния пазар на петролни продукти е липсата на съпоставими независими източници на данни. За разлика от пазарите на други акцизни стоки пазарните проучвания за петролни продукти (на търговците на дребно или на самооценки на крайни потребители) са непълни или труднодостъпни. Основният източник на информация са данни на Агенция „Митници“ и НАП, както и статистически данни за енергийното потребление от НСИ. Този тип алтернативни изследвания обхващат само част от потреблението, защото няма как надеждно да се изследват големите консуматори на петролни продукти – транспортни, индустриални, строителни компании. Няма достатъчно надеждни методи за оценка на нелегални продажби, подобни на метода на „празните кутии“, използван при анализа на нелегалния пазар на тютюневи изделия.

ТАБЛИЦА 4. ОБЕМ НА НЕЛЕГАЛНИ ПРОДАЖБИ НА ГОРИВА⁵⁷

	Потребление	Дизел (хил. литра)	Бензин (хил. литра)
2007 г.	Действително	2 557 617	627 505
	Декларирано	1 726 000	597 000
	Недекларирано	831 617	30 505
	% на недекларирано потребление	32,5	4,9
2008 г.	Действително	2 816 161	655 988
	Декларирано	1 730 000	598 000
	Недекларирано	1 086 161	57 988
	% на недекларирано потребление	38,6	9,7
2009 г.	Действително	2 485 257	624 619
	Декларирано	1 697 000	616 000
	Недекларирано	788 257	8 619
	% на недекларирано потребление	31,7	1,4

Източник: Оценките се базират на данни за общия енергиен баланс от НСИ; пазарни проучвания за потреблението.

Данните от последните две години за официалните продажби на дизел показват, че потреблението му отбелязва спад след 2009 г., въпреки че през 2010 и 2011 г. икономиката расте и този ръст се свързва предимно с износ на стоки.

ТАБЛИЦА 5. ДЕКЛАРИРАНО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДИЗЕЛ И БЕНЗИН ИЛИ КОЛИЧЕСТВО ДИЗЕЛ И БЕНЗИН СЪС ЗАПЛАТЕН АКЦИЗ

	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.
Дизел и бензин (хил. литра)	2 323 000	2 328 000	2 313 000	2 432 599	2 319 890

Източник: Данни от 2007 – 2009 г. НСИ, Данни от 2010 – 2011 г. Агенция „Митници“.

⁵⁷ Изчисленията се базират на реалното потребление на горива и официалните данни за енергийно потребление от НСИ. Реалното потребление е изчислено въз основа на броя моторни превозни средства (МПС) и техния среден годишен разход на гориво. Използвана е много подробна типология на МПС, за да има точна оценка на многобройните разлики в консумацията. Изчисленията са направени на базата на данните за среден годишен пробег и средна консумация. От оценката са извадени освен спрените МПС и тези, които са на възраст над 20 г. Допълнително получените резултати са редуцирани с 30 %.

През периода 2010 – 2011 г. се наблюдава свиване на размера на нелегалния пазар по няколко причини:

- Поради редица макроикономически фактори и високите цени на петрола пазарните проучвания показват спад в потреблението на горива през периода 2010 – 2011 г. През 2011 г. този спад е от порядъка на 4 %, а през 2010 г. – 10 %.
- След предприетите мерки срещу фиктивния износ възстановеният акциз от износ на горива е 200 млн. лв. по-малко от 2010 г. Тъй като в същото време официалната статистика показва, че има 41,5 % ръст и на вътрешнообщностни доставки, и на износ (и по количество, и по стойност), може да се заключи, че намалените нива на възстановен акциз са намалили щетите от фиктивен износ.
- Оценки на НАП показват също, че след свързването на дистрибуторите на дребно с НАП е отбелязан близо 20 % ръст на декларираните обороти от малките дистрибутори на дребно (тези, които имат под 6 бензиностанции).

Тези резултати засягат само част от нелегалния пазар. Бензиностанциите продават горива предимно на физически лица и малки фирми. Големите крайни потребители на дизелово гориво без платени акцизи и данъци остават по-малко засегнати, тъй като в повечето случаи става въпрос за вътрешноведомствени бензиностанции или промишлено потребление.

6.2. Организация на нелегалния пазар

Нелегалният пазар на горива привлича множество играчи. Въпреки че в основата на някои схеми за избягване на данъци може да са легитимни фирми, преките участници са дистрибуторски или фиктивни фирми на различни равнища в търговията с горива (т.е. и на дребно, и на едро). Престъпни мрежи, които нямат легален облик под формата на регистрирано търговско дружество, са по-скоро изключение. Причината е, че за разлика от други пазари на акцизни стоки дистрибуцията и продажба на петролни продукти изискват инфраструктура, която трудно може да е прикрита.

За разлика от бензина нелегалното дизелово гориво се продава извън бензиностанциите. Основни потребители на незаконно дизелово гориво са **фирми (а не физически лица), за които разходите за дизел са определящи за тяхната конкурентоспособност** (т.е. най-вече транспортни и строителни фирми).

Използват се предимно различни данъчни схеми, като някои целят избягването само на ДДС, а акцизният данък се заплаща. По-масовите схеми за избягване на ДДС или акцизни данъци са:

- Горивото се внася официално и се заплаща акциз, като обаче се препродава на фиктивни фирми, регистрирани на социалнослаби лица. Те продават горивото, без да внесат необходимия ДДС.

- Високоакцизни деривати (получени от преработка на нискоакцизни продукти) се продават от производителите без документ или с документи с невярно съдържание (например, че стоката е неакцизна). Така се избягва заплащането и на ДДС, и на акциз.
- Маркирано гориво, предназначено за отопление или селскостопански нужди, се отклонява и продава на нелегитимни потребители. По този начин се спестява част от дължимия акциз.
- Внесените в страната горива (включително и от Вътрешнообщностни доставки) се продават реално, а за равностойни на вноса суми фирмата извършва покупки на фиктивни стоки и услуги от свързани фирми фантоми. По този начин дължимото и платеното ДДС се изравняват и държавният бюджет се ощетява.
- Фиктивно зареждане на речни и морски кораби („бункероване“): при зареждане на кораби в пристанища или извънтериториалните води (на риболовни кораби) горивото се внася обратно и се продава.

Освен изброените **схеми на внос** от съседни страни един от най-големите източници за нелегални петролни продукти е произведено в България и **фиктивно изнесено дизелово гориво**. Типичната схема е, че горивото се закупува от обръч от фирми, които на свой риск и използвайки корумпирани митнически служители, регистрират горивото за изнесено. Горивото или минава границата само по документи, или се изнася, но след това се връща контрабандно, като по документи цистерните са празни. След това нелегалното гориво се продава на транспортни, промишлени, строителни и други компании, които през свои вътрешни бензиностанции зареждат само за свои нужди. Разкриването на схемата е много трудно, защото сделките се осъществяват само от служители на най-високо равнище във фирмите и нелегалният дизел се смесва с дизелово гориво, върху което са платени всички акцизи и данъци.

В по-малка степен продължават да се практикуват и различни форми на **контрабанден внос** на горива от страни извън ЕС – предимно от страни от бившия Съветски съюз. Морските и речните граници представляват особен риск по отношение на контрабандния внос.

6.3. Щети

Представените цифрови данни показват, че 95 – 98 % от нелегалния пазар на горивата са на дизелово гориво. Нелегалният пазар на дизел може да се оцени между 26 % – 35 % от продажбите за 2010 и 2011 г.⁵⁸ Това пред-

⁵⁸ Тези оценки са предварителни. Те вземат като база представените вече данни от 2009 г. и използвайки данните за платени акцизи, както и данни за промяната на потреблението през 2010 и 2011 г.

ставява годишни продажби между 800 млн. и 1 млрд. литра.⁵⁹ Като щета за бюджета това са приблизително **600 млн. лв. загуба от акцизи и около 470 млн. лв. от ДДС. Нелегалните продажби на дизелово гориво генерират между 550 и 850 млн. лв. годишно**⁶⁰.

Компаниите, които използват нелегални горива, създават риск за конкурентоспособността на другите компании и по този начин разрушават пазарната среда.

6.4. Рискове

Международните цени на петрола вероятно ще продължат да нарастват през периода 2012 – 2015 г. Прогнозираното повишаване на акцизните ставки на някои горива и особено на дизела за периода 2012 – 2014 г. ще окаже допълнителен ценови натиск върху потребителите. В условията на продължаваща икономическа стагнация и минимален икономически растеж тези фактори ще създадат още по-голямо търсене на нелегално дизелово гориво.

В дългосрочна перспектива участието на дистрибутори на горива, които са част от или са свързани с лица от бивши престъпни групировки, представляват риск за пазара на горива.

⁵⁹ По-консервативната предварителна оценка (800 млн. л.) на нелегалния пазар на дизел, направена от НАП, отчита значителния спад на общото потребление на дизелово гориво, отбелязан през 2009 г. и 2011 г. Аргументите за по-високите нива на нелегалния пазар през 2011 (1 млрд. л.) са най-вече нарастването на сивата икономика, ръстът в цените на горивата (който притиска някои компании да търсят евтини горива) и ръстът в международният транспорт в резултат на увеличаване износ на стоки от България.

⁶⁰ Оценката се прави въз основа на оперативни данни, че цената на 1 литър нелегален дизел е 40 – 60 стотинки по-евтина от легалния дизел.

7. ФАЛШИФИЦИРАНЕ НА ПЛАТЕЖНИ СРЕДСТВА И ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ЕЛЕКТРОННИ ПЛАТЕЖНИ ИНСТРУМЕНТИ

Фалшифицирането на платежни средства и престъпленията с електронни платежни инструменти обхващат две доста различни като структура, технология и участници престъпни дейности: производство на фалшиви банкноти и кражба на данни от банкови карти. Към втората категория може да се прибавят и киберпрестъпления, където посредством интернет се източват банкови сметки. Общото при всички тези престъпления е, че жертва е банковата система.

От тези три категории престъпления най-сериозна заплахата представляват престъпленията с електронни платежни инструменти. Към тази дейност през последните години се насочиха много лица от криминалния контингент. Жертвите на тези престъпления са най-вече чужди граждани и банки. В сравнение с други европейски страни заплахите, свързани с електронни платежни инструменти, както и заплахите, свързани с измами с банкови сметки посредством интернет, са незначителни като финансово изражение.

7.1. Тенденции

През последните години поради активните съвместни действия на българската полиция и Сикрет сървис (САЩ) България престана да бъде един от основните центрове за производство на фалшиви долари. Въпреки това, ако печатници за фалшиви евро банкноти продължават да оперират в страната, това става в много по-малък мащаб⁶¹. В световен мащаб производството и разпространяването на фалшиви долари или евро не отбелязва съществена промяна през последните години по данни на Европейската централна банка и Федералния резерв на САЩ. Данните на БНБ показват, че през 2011 г. в България са идентифицирани повече фалшиви евро банкноти. В същото време разбиването през 2010 г. на печатница за фалшиви левови банкноти води до петкратен спад на идентифицираните от БНБ фалшиви левови банкноти.

По отношение на престъпления с електронни платежни инструменти по данни както от НИП, така и на някои банки в България се отбелязва ръст в броя на жертвите на тази категория престъпления през последните години⁶². Все още равнищата са ниски в сравнение със страните от Западна

⁶¹ През 2010 – 2011 г. бяха разкрити пет такива печатници.

⁶² По данни от НИП латентността на тези престъпления остава висока, като само 30 % от жертвите докладват на полицията. В 94 % от случаите обаче те докладват на банката си, че са станали жертва.

Европа: по данни от НИП през 2010 г. едва 0,9 % от притежателите на карти в България са станали жертва (в сравнение с 6,4 % през 2009 г. във Великобритания).

Поради сравнително малките наличности и ниските лимити за теглене на пари в брой на картодържателите в България престъпните мрежи предпочитат жертви от други страни, най-вече туристи. Също така през 2011 г. едва 44 % от българските потребители разполагат с банкови карти (около 50 % през 2010 г.) и ги използват много по-рядко в сравнение с потребителите в ЕС.

Въпреки че се запазва тенденцията скимиращите устройства да се поставят в почти всички европейски страни и САЩ, изтеглянето на средства се извършва в страни, където банкоматите не отговарят на EMV стандартите⁶³ (Карибският басейн, Африка, Азия, Южна Америка и Австралия). В България все още около 26 % от банкоматите не отговарят на EMV стандартите (в сравнение със 100 % в повечето страни от ЕС). Това прави страната ни все още привлекателна за някои престъпни групи.

По отношение на кражбите на картови данни през интернет този тип престъпления носят повече загуби от скимиранията. В България все още няма предпоставки за значителни приходи от този тип престъпления. През 2010 г. едва 5 % от гражданите са използвали интернет за покупка на стоки и услуги, докато средното равнище за ЕС е 40 %. Също така за периода 2010 – 2011 г. интернет банкирането в България остава почти непроменено и е най-ниско в ЕС – едва 2 % от населението ползва тази услуга в сравнение с над 50 % в Холандия и скандинавските страни.

7.2. Структури и организация

Структурите и организацията, свързани с фалшификацията на банкноти и кредитни карти, са много различни. Фалшифицирането на банкноти обикновено е свързано със скъпи инвестиции в печатни машини и най-вече специална хартия. Най-често се съчетава с някакъв вид легална печатна дейност, но понякога и с други престъпни печатни дейности (фалшификации на винетни стикери, бандероли или пакети за нелегални цигари). Разпространяването често се извършва от съвсем други престъпни структури и в някои случаи е организирано през търговската мрежа в страни от ЕС.

Организацията на кражбите с фалшиви банкови карти изисква далеч по-ниски инвестиции и структура. Съществуват както малки групи, които ограничават дейността си на територията на България, така и големи престъпни международни мрежи, които оперират на няколко континента и генерират многомилionни печалби. Техническите умения, необходими за изработване на т.нар. „скимиращи“ устройства, не са особено сложни. В страната са се очертали няколко региона освен София, където е установено, че се произвеждат и продават такива устройства (Варна, Силистра, Русе, Пловдив, Бургас и Стара Загора). При фалшивите банкови карти, както и при интернет измамите, най-голям шанс да бъдат заловени имат лицата на най-ниско равнище в престъпните мрежи: тези, които теглят парите от банкомата или поставят/пренасят

⁶³ Стандарт за сигурност на Europay-MasterCard-Visa (EMV), при който банкоматите или постерминалите използват „чип и пин“ технология, а не магнитната лента на картата.

скимиращите устройства; както и лица с нисък социален статус, на чието име обикновено се прехвърлят сумите, откраднати посредством интернет.

7.3. Щети

Според оценки на ЕЦБ през 2010 г. са изтеглени от обръщение 364 000 фалшиви банкноти на обща стойност около 21 млн. евро. Официални оценки в САЩ показват, че фалшивите долари в обръщение в световен мащаб са на обща стойност между 60 и 80 млн. дол. Предвид високите производствени разходи, както и сравнително ниските стойности, на които производителите продават банкнотите за разпространение, приходите за организираната престъпност в България са по-скоро в рамките на няколко милиона лева.

За сравнение щетите от кражбите с фалшифицирани банкови карти са далеч по-големи. През 2010 г. щетите в ЕС се изчисляват от Европол на близо 1,5 млрд. евро. В САЩ през 2006 – 2007 г. загубите са между 6 и 7 млрд. дол. на година.

Загубите на българските банки както от интернет измами, така и от фалшифицирани банкноти или банкови карти са пренебрежимо ниски както в сравнение със загубите на банките в други страни, така и в сравнение с други типове измами, на които българските банки стават жертви.

Основните нанасяни щети са три категории, които трудно намират цифрови измерения, но са важни: 1) страда имиджът на страната поради сравнително големия брой български престъпници, които оперират в чужбина; 2) немалка част от парите, генерирани от тази престъпна дейност, се изпират в България; 3) този тип престъпна дейност често се използва като начин на финансиране на други престъпни дейности.

7.4. Перспективи

В краткосрочен план няма технологични и икономически фактори, които да могат да доведат до значителни промени и увеличаване на производството на фалшиви банкноти. До влизането на страната в еврозоната този проблем няма да представлява и значителна заплаха за банковата система в България. Измамите, свързани с банкови карти, ще продължат да имат нарастващо влияние, въпреки че в Западна Европа се наблюдава обратната тенденция. Основната причина е огромният потенциал за ръст в разплащанията с този вид карти. През 2010 г. картовите разплащания в България са се увеличили с 45 % на годишна база, а средният брой транзакции на карта е нараснал с 25,3 %.

Друг фактор, който ще продължи да влияе върху сравнително високите нива на участие на криминалния контингент, е свързан с особеностите на наказателното преследване на престъпленията, свързани с фалшифициране на банкови карти. Част от престъпната дейност („скимирането” и източването на банковите карти) се извършва извън територията на България. Жертвите (лица или банки) също са на чужда територия. Техническите аспекти и липсата на традиционни веществени доказателства затрудняват магистратите. Всичко това

създава впечатление пред прокурори и съдии, че този тип престъпления се характеризират с ниска степен на обществена заплаха.

Измамите с банкови сметки посредством интернет едва ли ще имат нарастващо влияние както поради ниските равнища на интернет банкиране, така и поради засилените мерки за сигурност, въведени от банките в България. Пазаруването през интернет нараства с бързи темпове. Въпреки че икономическата криза неизменно ще забави тези темпове на растеж, постепенно уязвимостта на българската банкова система ще нараства.

8. НЕЗАКОННА ФИНАНСОВА ДЕЙНОСТ И РЕКЕТ

Незаконното предоставяне на кредити (известно като „лихварство“) е една от сериозните заплахи пред обществото. Жертви на лихварството са както обикновени граждани, така и фирми. Лихварите често кредитират фирми, функциониращи в сивата икономика, които нямат достъп до банковата система. Те са част от нелегалната финансова инфраструктура, която подхранва високите нива на сива икономика вече близо две десетилетия. Лихварите финансират различни равнища на организираната престъпност: от криминално проявени лица на най-ниско ниво до сделки на различни нива в търговията с нелегални стоки.

Чрез контрола, който лихварите установяват върху много граждани в някои общности (особено в малки градове и квартали с преобладаващо ромско население), те подкопават демократичните процеси, ставайки ключов участник в търговията с гласове. Участието на лица с легитимен бизнес или обществени позиции в лихварска дейност създава предпоставки за корупция.

Събирането на дългове, свързано с лихварска дейност, се преплита и с други форми на рекет. Въпреки че ролята на частните охранителни фирми от 90-те години е несравнима с настоящата ситуация на пазара на частна охранителна дейност, някои охранителни фирми продължават да бъдат под контрола на организирани престъпни структури. Именно някои от тези фирми се свързват със случаи на рекет, на неправомерно събиране на дългове или на използване на корупция за печелене на обществени поръчки.

8.1. Тенденции

През последните две години лихварството зае все по-устойчиви позиции. Няколко фактора допринесоха за увеличаване както на търсенето, така и на предлагането на неправомерни кредити. На първо място, икономическата криза притисна все повече граждани и фирми, които изпитват затруднения с изплащане на дългове към банки и други финансови институции. През 2011 г. дългосрочно просрочените кредити достигнаха близо 15 % от общия кредитен портфейл на банките. Кризата изтласка и голяма част от гражданите и фирмите в неформалната икономика, което лиши част от тях от достъп до официалните финансови ресурси. И двата фактора доведоха до завишено търсене на незаконни кредити.

С драстичния спад на строителството и на цените на недвижими имоти една от основните инвестиционни възможности за лесни и бързи печалби изчезна. Така лихварството се превърна в примамлива инвестиционна алтернатива както за лица от криминалния контингент (занимаващи се предимно

с трафик и разпространяване на наркотици и цигари, трафик на хора), така и за бизнесмени с легитимен бизнес. Именно такива лица влязоха в ролята на основни източници на капитал за хора, занимаващи се с лихварство.

Въпреки това през последните години се наблюдава значително намаляване на нивата на рекет. По данни на *Националното изследване на престъпността* (НИП), ако през 2005 г. 9 % от фирмите са били жертви на рекет, през 2010 г. те са едва 3,3 %. Намалява и делът на случаите на изнудвания за пари – ако през 2005 г. 56 % от тях са били за пари, през 2010 г. само 43 % са с такава цел. Лихварите продължават да бъдат в основата на множество заплахи и насилие за събиране на дългове.

Изборите за местна общинска власт през 2011 г. доведоха до активизиране на част от лихварите. Тяхното влияние върху социалнослаби и задължени гласоподаватели бе използвано от местни олигарси⁶⁴, които търсят начини за влияние върху изборите за местната администрация.

С нарастването на задълженията на частни лица и фирми някои неправомерни форми на принудително събиране на дългове се засилиха (чрез различни форми на заплахи и дори насилие). От друга страна, се засили негативната роля на напълно законни фирми за събиране на дългове, някои от които прибегват до неправомерни форми на заплаха. Също така на места частично се възродиха разпространените през 90-те години неправомерни услуги за събиране на дългове от частни охранителни фирми.

8.2. Структури и организация

Лихварската дейност е трайно установена в почти всички градове на страната: от малки градове, където има по няколко лихвари, до големи областни центрове, където има десетки такива. Някои общности с висок дял на безработица са диспропорционално засегнати: практически няма ромска махала без лихвари.

Част от лихварите действат под прикритие на легитимни бизнес структури: финансови институции⁶⁵, зложни къщи или магазини за хранителни продукти. Те биват използвани за идентифициране на жертви. Други лихвари действат изцяло извън закона. В повечето случаи лихварите оперират само отчасти със собствен капитал, а по-скоро на принципа на банките набират капитал от други (легитимни или престъпни) предприемачи, а в някои случаи дори и от служители в структури на местната власт. Най-често лихварите не са част от организирани престъпни мрежи и оперират със самостоятелен бизнес, като предоставят кредити директно на граждани и фирми. В други случаи става въпрос за мрежи и йерархични структури от лихвари. При тях единствено лихварите на най-ниско ниво дават директно кредитите на крайния потребител, а те се отчитат на по-високо ниво. Капиталите на лихварите на най-високо ниво могат да надхвърлят суми от над 1 млн. лв.

⁶⁴ Това обикновено са лица, които управляват компании, зависещи от обществени поръчки от местната администрация (почистване на пътища, събиране на битови отпадъци, строителни и ремонтни дейности).

⁶⁵ В публичния регистър на финансовите институции на БНБ са вписани близо 137 фирми, чийто предмет на дейност е „отпускане на заеми със средства, които не са набрани чрез публично привличане на влогове или други възстановими средства“.

Лихвите по кредитите варират значително и се определят от редица фактори – могат да достигнат до над 100 % на месец. Гаранциите по кредитите са: 1) учредени договорни ипотечи върху недвижими имоти в полза на лихваря; 2) записи на заповеди; 3) дебитни карти с пинове, където постъпват пенсии или социални помощи; 4) ценни предмети (злато/автомобили).

8.3. Щети

Финансовите щети, които нанасят лихварите, трудно могат да се изчислят, но при предполагаеми обеми от няколко десетки милиона левове жертвите плащат милиони левове лихви. По-големи са социалните щети, които нанася лихварската дейност: в повечето случаи те задълбочават допълнително финансовите проблеми на задължители лица или фирми. В някои общности те установяват икономически и политически контрол поради прекомерната зависимост на голяма част от населението (до 10 % от населението на някои малки градчета и до 50 % от населението на някои ромски общности).

Най-тревожните щети са свързани с изборния процес. Обвързаността на някои лихвари с (местни) политически партии създават предпоставки за политически „чадър“ над лихварската дейност.

8.4. Перспективи

Прогнозите на финансовите институции са, че през 2012 и 2013 г. лошите кредити в банковата система ще продължат да нарастват до 17 % от общия банков портфейл. Това предполага, че търсенето на нерегламентирани кредити ще се задържи на устойчиво високи равнища.

С акумулирането на все повече длъжници по време на предстоящите избори за Народно събрание през 2013 г. може да се очаква, че лихварите ще разполагат с още по-голям потенциал за опорочаване на изборния процес.

9. ПРОТИВОЗАКОННО ОТНЕМАНЕ НА МПС

Заплахата от организираните престъпни групи, занимаващи се с кражби на МПС, през последните години значително намаля. Противозаконните отнемания на моторни превозни средства (МПС) са свързани с организираната престъпност. Предмет на кражби са най-вече леки коли, но и товарни автомобили, мотори и строителна техника. Ако през 90-те години редица фактори привличаха непрофесионални автокрадци, днес това е почти изцяло организирана престъпна дейност. Противозаконните отнемания на МПС имат следните цели:

- внос и реекспорт на крадени МПС. Вносът е главно от страните от Западна Европа (Италия, Испания, Германия, Австрия и др.) с цел продажба в България или износ към страни от бившия Съветски съюз или към Близкия изток;
- кражби в България с цел препродажба на вътрешния пазар или износ за споменатите дестинации, както и за Западна Европа;
- кражби с цел разфасоване и препродажба на части;
- кражби с цел предаване за скрап;
- кражби с цел извършване на други престъпления;
- кражба с цел изнудване и получаване на откуп.

Различните цели, с които се крадат МПС, показват, че тенденциите на кражбите са свързани със състоянието на няколко пазара: пазарите на нови и употребявани автомобили; пазара за резервни авточасти; пазара за скрап. Тази дейност до голяма степен зависи и от цялостната икономическа ситуация в страната.

9.1. Тенденции

Продължаващият спад от 3802 през 2010 г. до 3200 противозаконно отнети МПС през 2011 г.⁶⁶ отразява общия спад на пазара на автомобили в България през последните години. Общата икономическа криза и високото равнище на безработица се отразяват и върху пазара на коли (както нови, така и втора ръка), който беше в застой през 2011 г. Освен това част от криминалния контингент се ориентира към други престъпни дейности, най-

⁶⁶ Известна част от тези противозаконни отнемания не са свързани с организираната престъпност.

вече фалшиви банкови карти. Въпреки отпадането след 2007 г. на физическия контрол при прехвърляне на регистрацията на автомобили други превантивни мерки също допринасят за спада на кражбите: през 2010 г. заработи единна система за информация между МВР, Гаранционния фонд и Комисията за финансов надзор, в която се вписват всички изплатени тотални щети по застраховки на автомобили. Тази мярка има ефект както върху застрахователните измами, така и върху кражбите на коли. Въведени бяха и редовни инспекции на автоморги (през които обикновено се продават автомобили, откраднати и препродадени на части).

Икономическите проблеми в страната продължават да стимулират различни форми на отнемане на МПС: застрахователни измами и измами, **свързани с лизингови договори**. И в двата случая собственици на автомобили в затруднено финансово положение съдействат на автокрадци за „отнемането“ на автомобила. Слабото търсене на автомобили води и до пренасочване на част от престъпните групи от луксозен клас към среден клас коли.

През последните няколко години НИП отбелязва и спад на кражбите с цел откуп, най-вече поради ниските цени на колите и наличието на КАСКО застраховки при по-скъпите автомобили. Междувременно нарасналите цени на скрап водят до увеличено търсене на коли за скрап. Застоят на пазара на коли води до увеличено търсене на резервни части, което от своя страна води и до нарастване на кражбите с цел препродажба на части. От гледна точка на международния трафик към и през България продължават сравнително ниските нива на кражби от Западна Европа поради спадналото търсене в България и преориентирането на част от криминалния контингент към други престъпни дейности.

9.2. Структури и организация

Кражбите на МПС са само част от незаконната дейност, с която се занимават престъпните мрежи. Те са съсредоточени в областните центрове, големите градове и курортните центрове, като в София се регистрират близо 50 % от кражбите на МПС. Със значителния спад на търсенето на автомобили през последните две години голяма част от автокрадците се насочват към други престъпни дейности, особено клониране на банкови карти.

Кражбите на коли за скрап и резервни части, както и на коли от среден клас често са дело на малки или нетрайни групи съучастници. При кражбите на скъпи коли, както и при кражбите за откуп обикновено са необходими по-сложна организация и участието на по-широки престъпни мрежи. В основата на автокражбите на по-скъпите автомобили стоят **предприемачи**, обикновено и с легален бизнес, които имат достатъчно връзки, за да могат да продадат открадната кола в чужбина или в България.

Въпросните предприемачи обикновено наемат различни малки групи (бригади) автокрадци, които извършват автокражбата. Малцина са професионалните и технически грамотните автокрадци. Към тях гравитират редица други лица, които са натоварени с помощни дейности: намиране на жертви, кражби на колите, извозване в друг град в страната или чужбина, подмяна на идентификационните номера (монтъори/автосервизи), фалшифициране на документи, препродажба и регистрация в КАТ с цел заличаване на произхо-

да на МПС и продажба на колата (автокъщи или дилъри). В чужбина българските автокрадци също често гравитират около такива предприемачи, които финансират кражбите на коли и са във връзка с предприемачи в България.

9.3. Щети

Кражбите на коли нанасят значителни щети както на обикновените граждани, така и на застрахователни и лизингови компании. Щетите от кражбите на луксозните автомобили са между 14 и 28 млн. лв., а на масовия нисък клас – между 11 и 23 млн. лв. (или общо в рамките на 26 до 52 млн. лв.)⁶⁷.

9.4. Перспективи

При перспективите за продължаване на икономическата криза не може да се очаква значителна промяна на тенденциите за противозаконно отнемане на МПС. Нарастващата роля на интернет както за разпространяване на крадени автомобили, така и за набавяне на нови електронни устройства за декодиране на имобилайзери заслужава специално внимание.

⁶⁷ За разлика от Западна Европа в България средните стойности на противозаконно отнетите МПС са значително по-ниски, тъй като повечето автомобили се крадат с цел предаване за скрап, резервни части, получаване на откуп или извършване на други престъпления. Едва 20 % от откраднатите автомобили са на стойност над 15 000 лв.

10. ИЗПИРАНЕ НА ДОХОДИ ОТ ПРЕСТЪПНА ДЕЙНОСТ

Прането на пари е пресечната точка между всички криминални пазари и легалната икономика, тъй като крайната цел на изпирането на пари е легализирането на средства, получени в резултат на криминална дейност. В България могат да се открият два различни потока на доходи от престъпна дейност според това, къде е извършено предикатното престъпление. Първият поток е от доходи от престъпления, извършени на територията на България. Вторият е от престъпни дейности, извършвани в чужбина от български или от чуждестранни граждани.

10.1. Тенденции

Тенденциите при изпирането на пари са обусловени от две групи фактори: динамиката на нелегалните дейности/пазари и развитието на общата финансово-икономическа среда. Разнопосочните тенденции за развитието на нелегалните пазари вече бяха очертани в настоящия доклад. Общото заключение е, че потоците от нелегални доходи, които трябва да се изпират, отбелязват известен спад. Тази тенденция ще се запази в средносрочна перспектива.

Няколко фактора, свързани с финансово-икономическата криза през периода 2009 – 2011 г., водят до реструктуриране на начините за пране на доходи от престъпни дейности:

- Продължителното общо намаляване на преките чуждестранни инвестиции в България: за периода януари – ноември 2011 г. спадът е 48,3 % в сравнение със същия период на 2010 г.
- Общият спад в строителството оставя тази област като начин за изпиране на престъпни средства все още на нива, далеч по-ниски от нивата преди 2009 г. Част от чуждестранните инвестиции идват от сметки на офшорни дружества в чуждестранни банки, което затруднява проверката за произхода на средствата⁶⁸.
- Продължителният спад в недвижимите имоти прави този сектор непривлекателен, дори когато целта е изпиране на пари.
- Въпреки общия спад в търговията на Българската фондова борса нарастващият обем на търговията в неофициалния сегмент и извънборсовите сделки през 2010 и 2011 г. се отчита като нарастващ риск за прането на пари⁶⁹.

⁶⁸ Извлечение от Годишния доклад на Държавна агенция „Национална сигурност“ за състоянието на националната сигурност за 2010 г., С., с. 25.

⁶⁹ Пак там, с. 27.

Световната икономическа и финансова криза допълнително отвори динамичните отношения между съмнителните пари и банковата система. В резултат от кризата и намаляването на ликвидността в сектора банките и финансовите институции са принудени да предприемат мерки за оцеляване, много от които включват занижаване на стандартите за „дю дилидънс“ и докладване на съмнения с цел да не се отблъскват потенциални клиенти. При някои по-малки банки в България, където няма надеждни системи за превенция на изпирането на пари, тези рискове са по-големи.

10.2. Структура и организация

Голяма част от генерираните от организираната престъпност печалби подлежат на по-обикновени форми на изпиране и не стигат до използване на сложни финансови схеми. Повечето участници в нелегалните пазари не генерират достатъчно финансови ресурси, за да възникне необходимост от изпиране на доходи. Така например при пазара на нелегални цигари, след като се приспадат различните разходи за покупка и дистрибуция на стоката, не повече от 15 % (или 50 млн. лв. от общо 300 млн. лв. оборот на пазара) трябва да бъдат изпрани. В повечето случаи доходите се използват за финансиране на луксозно потребление и начин на живот или за нови криминални дейности. При средновисоките нива се пристъпва към купуване на имоти или започване на бизнес, който в повечето случаи подпомага престъпната дейност или прането на пари – развлекателни заведения, строителство, транспортни фирми, хотелиерство, земеделие и т.н.

Само на по-високите нива в престъпните пазари и при данъчните престъпления генерираните финансови средства се перат в чужбина или се използват по-сложни схеми, които включват офшорни компании и финансови инструменти. Ключови етапи на прането на пари са както заличаването на връзката между предикатното престъпление и печалбата от него, така и между изпираните пари и истинския им притежател. Тъй като повечето офшорни финансови центрове разчитат на строги закони за запазване на банковата тайна, те са една от предпочитаните дестинации за ОПГ. Още повече, че с навлизането на интернет управляването на банкови активи е все по-достъпно.

Инвестирането на съмнителни средства за 2010 г. е съсредоточено в 4 открояващи се и доминиращи сектора, както следва: 1. Търговия (в т.ч. с недвижимо имущество) – 31 % от средствата. 2. Строителство – 27 %. 3. Хазартна дейност – 18 %. 4. Туризм – 10 %⁷⁰. Средствата, които се инвестират в тези отрасли, следват разнообразни схеми и произтичат както от различни потоци в зависимост от това, дали са мръсни пари от чужбина, или от България, така и от категорията на предикатното престъпление.

Поради дългия период от близо 20 г., когато прането на пари бе преследвано в много малка степен, повечето престъпни предприемачи в България разполагат с някаква форма на легален бизнес. При данъчните престъпления (търговия с акцизни стоки или ДДС измами) легалният бизнес е необходима част от престъпната организация. Но дори и при другите по-традиционни форми на организирана престъпност (наркотрафик, проституция, рекет и др.)

⁷⁰ По данни на Държавна агенция за национална сигурност.

по-голямата част от лидерите на престъпни групи контролират⁷¹ и някакъв легален бизнес. Присъствието на **организираната престъпност в легалната икономика е на нива, по-високи в сравнение с повечето страни в Западна Европа** и представлява предизвикателство пред разследването на прането на пари и противодействието на корупцията.

В някои случаи този бизнес често служи както за логистика на престъп-

ФИГУРА 8. ЛЕГАЛЕН БИЗНЕС НА УЧАСТНИЦИ В ОПГ
(N = 101)⁷²

ната дейност, така и за изпиране на пари. Поради тази специфика типът легален бизнес е обвързан с нелегална дейност. Така например занимаващите се с трафик на наркотици, цигари или хора може да инвестират в транспортни фирми; занимаващите с трафик на нелегални имигранти могат да използват законно регистрирани фирми за легализиране на пребиваването на имигранти; магазини могат да се използват за дистрибуция на нелегални акцизни стоки и т.н.

По-сложните схеми за пране на пари на територията на България и извън нея включват използването или злоупотребата с банковата система, обменни бюра и финансови къщи. Една от широко използваните схеми през последните години включва изтеглянето на ипотечни кредити за придобиване на недвижимо имущество, които впоследствие се покриват с вноски от генерирани от престъпна дейност пари. Голяма част от сложните схеми за пране

⁷¹ В повечето случаи активите или имотите са прехвърлени на името на техни родители и близки родственици или на други подставени лица.

⁷² Анализ на данните на извадка от 160 престъпни групи, чийто основен престъпен бизнес е съсредоточен наркотрафик, трафик на хора, фалшификации, рекет, нелегално производство/разпространение на оръжие, показва, че за 2/3 от тях има данни за легален бизнес.

на пари се извършват и с активното участие на нотариуси, счетоводители, адвокати, финансисти. Необходимостта от изпиране на престъпните постъпления е присъща за организирани престъпни групи, като при повечето от тях това е планирана дейност. Някои групи имат определени лица, които отговарят за паричните потоци на престъпната група. Сред другите разпространени схеми за изпиране на пари у нас са декларирането на печалби от хазартни игри и операции през фондовата борса.

10.3. Щети за обществото

Няколко са основните социално-икономически щети за обществото, които пряко произтичат от прането на пари, въпреки че е трудно да се направи оценка за размера им:

- Изкривяване на инвестиционните потоци от сектори с максимална възвръщаемост към сектори, които предлагат нисък риск от разкриване на произхода на парите.
- Нелоялна конкуренция и повишаване на риска от „надуване на балони“ в определени сектори, както и отрицателен ефект върху преките чуждестранни инвестиции.
- Ценови изкривявания, особено в сектора на недвижимите имоти.
- Изкривяване на потреблението в страната и на вноса на стоки и услуги.
- Повишаване на нивото на корупция.

10.4. Перспективи

Финансово-икономическата криза ще продължи да оказва натиск върху банките и по този начин в краткосрочна перспектива остават рисковете от занижени мерки за контрол в банковите институции. Кризата обуславя и нарастването на предлагането на услуги по пране на пари от лица от различните професионални кръгове (нотариуси, счетоводители, адвокати и т.н.) поради намаленото търсене на техните услуги от легалния бизнес. Все по-бързото **навлизане на интернет технологиите** се очаква да доведе до по-голям ръст на използването на схеми за изпиране на пари през интернет.

11. БЪДЕЩИ РИСКОВЕ И ЗАПЛАХИ

Настоящата *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност в България* обхваща само престъпните дейности, които представляват най-голяма заплаха и нанасят най-значими щети на българското общество. Редица престъпни пазари и дейности не бяха анализирани: търговия с културни ценности, търговия с оръжие, нелегален хазарт, нелегална миграция, незаконен дърводобив, измами с недвижима собственост, измами и неправомерно усвояване на обществени поръчки, включително и на еврофондове, и пр.

След като се вземат предвид всички тези области, може да се заключи, че **влиянието на организираната престъпност върху икономиката на страната е значително**. Въпреки устойчивото намаляване през последните 14 – 15 години на влиянието върху икономиката на криминалните структури (особено по отношение на различни форми на рекет) делът на нелегалните пазари в страната продължава да е сериозен риск, който деформира конкурентоспособността в някои сектори на икономиката и заплашва демократичното функциониране на институциите.

Най-значима заплаха остават областите на действие на организираната престъпност, които са значително над средните за ЕС нива: контролираният от организираната престъпност пазар на сексуални услуги (особено трафика на хора), ДДС измамите и пазарите на акцизни стоки (особено тютюневи и петролни продукти). Сериозно предизвикателство остава и използването на корупция, особено на корупцията, свързана с олигархичните структури.

Настоящата *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност* бе извършена в условията на изключително динамична среда на икономическа криза и очерта серия от нови заплахи. **Традиционните заплахи** са свързани с възникването на големи устойчиви криминални мрежи за разпространение на нелегални тютюневи изделия, които могат да се превърнат в „носеца конструкция“ на нови форми на организирана престъпност. **Нетрадиционните заплахи** са свързани с използването на новите технологии при предлагането на сексуални услуги, скимингите, онлайн измамите, кражбите на коли и т.н. Понастоящем използването на насилие и рекетът, свързани с организирана престъпност, остават на ниски в сравнение с предходни години нива. Все пак този факт не е достатъчно основание да се предполага, че тази заплаха е преодоляна.

Обществените, икономическите и политическите промени през последните месеци в страните от Близкия изток и Северна Африка предпоставят също външен риск за повишаване миграционния натиск към България като страна, намираща се в непосредствена близост с Турция и Гърция. Този риск е свързан с възможността за вторично придвижване на нелегални емигранти от Близкия, Средния изток и Северна Африка, които влизат в Гърция, да се

насочат и към България след влизането ѝ в Шенгенската зона. Не по-малък е и рискът от нови форми на трансгранични данъчни и митнически измами, като се имат предвид продължаващата икономическа криза и нарастването на обема на нелегалната търговия с тютюневи и петролни продукти в съседна Гърция.

ПУБЛИКАЦИИ НА ЦЕНТЪРА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

Противодействие на организираната престъпност в България: оценка на правната рамка, С., 2012,
ISBN: 978-954-477-184-3

Динамика на скритата икономика в България по време на криза, С., 2011,
ISBN: 978-954-477-182-9

Общественото доверие в правосъдието – инструмент за оценка и развитие на наказателната политика, С., 2011,
ISBN: 978-954-477-175-1

Антимафия: италианският опит в борбата срещу организираната престъпност, С., 2011,
ISBN: 978-954-477-178-2

Динамика на конвенционалната престъпност в България 2000 – 2010 г., С., 2011,
ISBN: 978-954-477-176-8

Управлението на зелената енергетика в България: на кръстопът, С., 2011,
ISBN: 978-954-477-175-1

Пенищенциарната политика и система в Република България, С., 2011,
ISBN: 978-954-477-170-6

Енергетика и добро управление: тенденции и политики, С., 2011,
ISBN 978-954-477-166-9

Гражданското общество в България: тенденции и рискове, С., 2010,
ISBN: 978-954-477-165-2

Оценка на заплахите от организирана престъпност: методологически проблеми и световен опит, С., 2010,
ISBN: 978-954-477-163-8

Мониторинг и оценка на публични политики и програми, С., 2009,
ISBN: 978-954-477-160-7

Конвенционалната престъпност в България: равнища и тенденции С., 2009,
ISBN: 978-954-477-161-4

Полицията в модерното общество: необходимата реформа в България, С., 2009,
ISBN: 978-954-477-159-1

Престъпление без наказание: противодействие на корупцията и организираната престъпност в България, С., 2009,
ISBN: 978-954-477-157-7

Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, С., 2007,
ISBN 978-954-477-151-5

Укрепване на правосъдието и правоприлагането в граничните райони, С., 2007,
ISBN: 978-954-477-152-2

Корупцията в здравеопазването в България, С., 2007,
ISBN: 978-954-477-153-9

Корупцията при обществените поръчки: рискове и противодействие, С., 2006,
ISBN-987-954-477-148-5

Антикорупционните реформи в България: основни резултати и рискове, С., 2007,
ISBN: 978-954-477-145-4

Полицейски проверки и използване на етнически профили в България, С., 2006,
ISBN-10 954-477-141-7
ISBN-13 978-954-477-141-6

Тенденции на престъпността в България 2000 – 2005, С., 2006,

ISBN-10: 954-477-139-5

ISBN-13: 978-954-477-139-3

Антикорупционните реформи в България на прага на членството в Европейския съюз, С., 2006,

ISBN-10: 954-477-137-9

ISBN-13: 978-954-477-137-9

Здравният омбудсман – добри практики и перспективи за България, С., 2006,

ISBN-10: 954-477-136-0

ISBN-13: 978-954-477-136-2

Съдебната реформа: прокуратурата и разследващите органи в контекста на членството в Европейския съюз, С., 2005,

ISBN: 954-477-133-6

Корупцията при данъчното облагане: предизвикателства пред данъчната политика и администрация, С., 2005,

ISBN: 954-477-131-X

Институцията омбудсман в България, С., 2005,

ISBN: 954-477-130-1

Съдът, прокуратурата и разследващите органи в държавите – членки на Европейския съюз, и страните – кандидати, С., 2005,

ISBN: 954-477-129-8

Антикорупционните реформи в България, С., 2005,

ISBN: 954-477-128-1

Тенденции на престъпността в България: полицейска статистика и виктимизационни изследвания, С., 2005,

ISBN: 954-477-125-5

Транспорт, контрабанда и организирана престъпност, С., 2004,

ISBN 954-477-118-2

Институцията омбудсман в Европа и България: правна същност и практика, С., 2004,

ISBN 954-477-122-0

Пазарът на наркотици в България, С., 2003,

ISBN 954-477-111-5

Корупция, контрабанда и институционална реформа, С., 2002,

ISBN 954-477-100-X

Контрабандните канали в Югоизточна Европа, С., 2002,

ISBN 954-477-109-3

